

112393

O m k r i n g

F o r s p i l l e t t i l 1 9 4 0

Forspillet

God keep my memory green
Charles Dickens

} *Ru*

Vi som ~~nu er gamle~~ og med sorg og harme har levd gjennom de tider da arbeiderpartiene drev sin fedrelandsløse oppøsning mot forsvaret, med nedvurdering av alle nasjonale verdier, vi husker denne nidingdåd, - husker så "knuvane enno kvitne knyttar." Og vi husker hvorledes denne gift som ~~dette~~ ^{disse} ~~manuskor~~ ~~te krapylt~~ sådde, grep om seg i folket, også innen de andre partiene, med det resultat til slutt at vårt land lå helt åpent da tyskerne kom.

Men der er andre som ikke vil huske. Det er dette kompakte flertallet som dengang lot seg rive med på dødsferden inntil randen av stupet, og som først endret signaler da det var for seint. Disse døgnfluer som ble født en uveirsnatt er det som nå søker tåkelegge egne misgjerninger, som forgyller jøssingenes kirkespir og får Oslo-bispen til å gale.

Og ikke bare det, men de som dengang sto i brodden for niddingsverket blir nå stillet fram som de siste dages hellige. Det kan her være nok å minne om at de to som vel framfor noen andre har skylden for vår største nasjonale skam, er blitt hedret som ingen andre. Den ene har Stortinget ^{i juni 1945} gitt en æreslønn på 12 000 årlig, og det etter forslag båret fram av høyres fører! Den andre - lakeien av det brukne gevær - ble av det neste Storting satt i landets første æresstilling! Der var ikke ei mus som peip.

Forspillet til 1940, undergravningen av landets forsvarsakt, det lange mareritt, - historien om det er ennå ikke skrevet. Våre historikere ~~hadde~~ ^{hadde} ~~har hatt~~ det for travelt med sine materialistiske ideer til å ofre landets vernemakt utad en tanke. En av dem, Vilhelm Keilhau, han som i 1934 underlig nok ble professor i sosialøkonomi fordi han skulle være så flink til å skrive historier, sendte i oktober 1938 ut et verk: "Det norske folk liv og historie i vår egen tid". Han som så mange andre ~~av medløperne~~ vil nå etterpå gjerne ha det til at han var ivrig forsvarsvenn og uenig i den politikk som da ble ført, men i dette verket, sendt ut på en tid da det

brønte under føtterne, er der intet som tyder på det. Han kritiserer både dette og hint, fra valutapolitikk til brigdens seiersgang, men om den forsvarspolitikken som var blitt ført i 1920 og 30-årene, ikke et ord. En skulle tro at den som i 1938 ville fortelle om vårt folks historie i vår egen tid, ikke kunne unngå å komme inn på det som var en av livsnervene i folket, for mange av oss den viktigste. Men Keilhau greier det lekende lett. ^{Han} smyker, utenom bøyggen, ^{han} tier. Om arbeiderpartiets mange avrustningsforslag i denne periode og i sammenheng med ^{Partiets} fedrelandsløse forsøk på å drepe viljen til nasjonalt selvforsvar i folket, - om dette ikke et ord. Så gjennomført er tåkeleggningen hans at han heller ikke nevner noe om de historiske merkepeler på skråplanet nedad: den sivile forsvarskommisjonen av 1920, forsvarsordningene av 1927 og 1933, sabotasjen av det hele, - om dette ikke en stavelse. Den som vil være med å skrive historie, bør kjenne sitt kall, å være en vekker for folket. Ikke feigt tie, til vindene har snudd seg.

Men som med Keilhau så med så mange andre mindremenn som nå brisker seg:

Gik til sin gerning de norske mænd
viljeløst vimrende, vidste ej hvorhen, -
~~skrukker sig hjørterne, smyger sig skjulene,
veke som vaggende vidjer for vindene.~~

Nå lyder parolen fra de samme tåkekretser: La oss glemme alt dette. Men til det sier vi: nei og atter nei! Det folk som ikke i botsgang vil ta lærdom av ~~egne~~ historien og egne misgjerninger, er ikke liv laga. Den må også blind være som ikke ser at den drakesad som ble sådd i hine usæle år fram mot 1940, framdeles ligger der som gift i folkelegemet. Ennå skriver Arbeiderbladet, så seint som i april 1946, at det er "ammestueprat ~~et~~ eller demagogi" når våre militære autoriteter og forsvarsvennene hevder at vi ville ha unngått invasjonen dersom vi hadde holdt vårt forsvar i

orden. Ennå sender stedlige grupper av gamle partitravere inn protestre-
solusjoner mot det arbeidet som ^{er} tatt opp for å styrke vårt forsvar
med sikte på neste korsvei. Og således eller liknende ovringer på andre
hold. Den må blind være som ikke merker at det ulmer under askehoppen,
ferdig til atter å slå ut i lys lue så snart vinddraget snur seg.

Samstundes ser vi at likesom Oslo-bispen røkter sitt kall, i svik
mot den mester han skulle tjene og det evangelium han er satt til å for-
kynne, således berggraverer også de verdslige styremakter i hat og hevne-
lyst, i svik mot grunnlov og almindelige menneskerettigheter og for å
tåkelegge uslingenes forræderi mot folket i hine usæle år.

Vi av norsk bondeatt som har våre slektsrøtter i dette landet så
langt tilbake tradisjonene går, og som dengang følte oss forrådt, vi ha-
tet nok også, det er så. Hatet dette herket som arbeidet på å bryte ned
helt vårt militære forsvar, for at de selv, etter ordre og retningslin-
jer fra Moskva, i størst ro og mak kunne komme til med sin borgerkrig og
sitt diktatur. Men overskyggende dette, under og over det hele lå en dyp
hjertesorg og harme. Det kunne ikke hende, Gud den almektige det måtte
ikke skje!

Da så det hendte at det folket som ^{mest} hensynsløst hadde prediket kors-
tog mot ånden fra Moskva, brøt inn i landet, ^{da} så vi ⁱ det, og gjør så fram-
deles, som en Guds straffedom. Eller som ^{Gabriel Scott skrev i "Nas" 1940:} ~~en av våre diktere skrev dengang:~~

Mitt eget land, ditt skip på grunn,
Hør, kisten klapper med sitt lokk,
nå er den kommet, dommens stund!
Det voldte denne streberflokk,
for hvem partiets ve og vel
gikk foran fedrelandets hell
og var dem vinning nok.

Du land som rev din forsvarsvoll
og brøt ditt verge over kne -
nå spør det mot deg tusen fold:
Hvor kunne du la dette skje?
Hør angstens rop fra fjell til sjø,
nå må vår ungdom ut og dø
som annet slaktefe! *)

Det voldte Lokes onde sed,
som spratt med nidd og broderkiv
og ødte barnets sjelefred
og skjendet det i moders liv.
Nå melder skjebnen hårdhendt fra,
nå står du ved ditt Golgata -
ditt hovedpannesteid.

*) Gabriel Scott ("Nasjonen" for 1. juni 1940)

En skulle tro at de menn som dengang gikk i brodden for niddingsverket, nå måtte være ferdig her til lands, og at alle medløperne fra dengang nå ville kle seg i sekk og aske. Men vi har sett hvorledes det er gått. Slik har giften ett seg inn i folkelegemet, så korrumpert er mengden blitt, den mengden som ^{etter} ~~ikke~~ Søren Kierkegaard, ^{prokansen} er "det onde i verden", at de menn som skulle bære det tyngste ansvaret for vår største nasjonale skam, blir hedret som ingen andre, mens medløperne brisker seg som aldri før. Dette skjer med tilslutning og heia-rop fra hele den infiserede dagspressen, den som samme Kierkegaard kaller "statenes ulykke".

Overfor disse ovringer, som en samlet og med en foraktelig nevning kan kalle mengdens berggraving, lyder samvittighetens bud: Hold minnet friskt!

For oss som nå blir forfulgt for våre meningers skyld, kan det vel være det samme. Engang, om en stakkert stund, skal vi møtes for en høyere domstol. Der nytter intet snakk om folkedom, eller å vise til hylet foran Pilatus' dør, - der råder det høyeste og reneste autokrati. Og der vil alle dere som var med på rakkertjenesten, ^{her} få svare hver for seg.

Men for helsebot i folket og for de slekter som komme skal gjelder det å holde minnet friskt, ~~så de kan ta lardom av gjorte misgjerninger,~~ Om dette minnet er aldri så sårt, om det skulle rokke aldri så meget på tilliten til de siste dages samfunnsstøtter, ^{helt opp til tromens fot, -} God keep my memory green.

~~Det ligger utenfor tanken her å rulle opp hele forspillet til 1940, til det har jeg heller ikke det materiale som trengs. Det som heretter følger blir derfor stykkevis og delt, omkring hendinger som har etset seg inn i minnet slik at det ennå svier og brenner.~~

~~Enkelte såre trekk i bildet har jeg, for at fremstillingen ikke skulle bli oppjaget og spredt over for mange felter, måttet utelate. Således bl.a. det forhold som Gabriel Scott peker på i det siterte diktet, at de "båte barnets sjelefred og skjendet det i moders liv", "den livsfornektende retning som vel fikk sitt mest makabre utslag i resolusjonen fra den kom"~~

*

Det ligger utenfor tanken her å rulle opp hele forspillet til 1940, ~~til det når jeg heller ikke det materiale som trengs.~~ Derfor kommer jeg ~~ikke~~ ~~inn~~ på det spørsmål om det i 1940 var kappløp mellom England og Tyskland for å få satt seg fast her, og/eller om tyskernes landgang i Norge var provosert av ~~England~~ Churchill. Overlege Johan Scharffenberg har gang på gang bedt om at alle dokumenter som kaster lys over dette spørsmål må bli offentliggjort. I Morgenbladet for 24 mars 1948 skriver han således:

- - - En av de viktigste oppgaver vil være redegjørelse for vestmaktenes invasionsplaner. De dokumenter som er offentliggjort i de tyske hvitbøker IV og VI, er ekte, hertil kommer dokumenter hos Minart, Reynaud m. fl. Jeg har selv samlet en del, men Utenriksdepartementet er selvfølgelig langt bedre underrettet. Det er min faste overbevisning at England og Frankrike hadde besluttet okkupasjon av minst tre havner på Norges kyst, men Tyskland kom først i kappløpet. Chamberlains dementi i Underhuset 9 april 1940 var løgn.

I samme blad for 17 desember 1948 kommer han tilbake til spørsmålet i disse ordelag:

Men vil ikke en eneste representant også ta opp kravet om ~~at~~ at Utenriksdepartementet skal offentliggjøre i sin helhet alle dokumenter som kaster lys over den norske og den utenlandske politikk som trakk Norge inn i krigen? Utenriksdepartementet synes ikke å bry seg om mine gjentatte henstillinger, men et krav fra Stortinget vil virke.

Forgjeves. Men om enn taushet også kan være talende, må jeg la det ligge.

Det som heretter følger blir, stykkevis og delt, omkring hendinger som har etset seg inn i minnet, slik at det ennå svier og brenner.

For at fremstillingen ikke skulle bli oppjaget og spredt, har jeg måttet utelate enkelte såre trekk. Således bl. a. den livsfornektende fødslingen som Universitetets rektor er talmannen for, og retning, som vel fikk sitt mest makabre utslag i resolusjonen fra den kommunistiske kvinnekonneferanse 1924 om lov til å drepe småbarn innen 24 timer etter fødselen.

Fremstillingen er søkt konsentrert omkring undergravningen av landets forsvarsmakt, og den oppøsninga mot forsvaret som arbeiderpartiene drev med i en menneskealder.

I

~~✶~~ I 1891 hadde det norske arbeiderparti satt inn i sitt program en post som krevde: "Opprettelse av internasjonale voldgiftsdomstoler, militarismens avskaffelse og innførelse av almindelig folkevæpning".

Som så meget annet i arbeiderrørsia fra den tid er posten formulert etter tysk mønster, nærmere bestemt skal den være en gjenganger fra Gothaprogrammet av 1875.

Hva de norske arbeiderførere dengang ~~ment~~ i grunnen mente med "militarismens avskaffelse", er ikke så godt å si. Her i landet hadde vi ikke noe militærvelde, - det måtte i tilfelle være av den bakvendte arten, som ga seg utslag i geværlåsavskruingen ~~og~~ i 1884 og hendingene på Horten omlag ti år seinere, ovringer som lå i plan med det brukne verge. Heller ikke ble drevet annen rustningspolitikk enn den som gikk forut for ~~og~~ 1905, og som partiets førende menn ~~var~~ stort sett var enig i.

Slik denne militærpost var stillet opp, kunne en best lese den så at først skulle det ordnes med internasjonale domstoler til avgjørd av interesse- og rettstvister statene imellom. Når det var gjort, eller etterhvert som en slik ordning kom i stand, så vekk med det militære forsvaret. Lest på denne måten, blir der logisk sammenheng mellom leddene, - så i hvert fall for de troskyldige ~~men~~ ^{som} mente at en kunne stole på traktater og internasjonale avtaler.

Mange av gammelsosialistene leste også sin militærpost på denne måten, men det var en annen retning som skulle seire. Etter hvert kom ~~dette~~ dette med å rydde bort militarismen til å bli enstyvende med avrustning, hel og full avrustning og uten omsyn til stillingen ellers i verden.

Under striden med Sverige omkring hundreårsskiftet sto de ledende sosialister sammen med venstre. Da sluttoppgjøret kom, i 1905, gikk Alfred Eriksen og Egede Nissen endog mot Karlstad-forliket. Og enig med dem dengang var også han som i 1906 ble partiets formann, Oscar Nissen.

Men der var en pågående fylking, representert ved partiets ungdomsforbund, som etter 1905 tok makten i militærspørsmålet. Ungdomsforbundets folk agiterte for militærstreik, drev forsvarsfientlig oppøsing på moene og hånet åpenlyst hele vårt forsvarsstell. På første mai-~~faner~~ ^L1905 finner vi det brukne verge. Til hjelp i dette fedrelandsløse virke ble kalt inn svenske ungsosialister, som i sitt eget land ikke hadde funnet grobunn for sin forsvarsfiendtlige agitasjon. Her ble de mottatt med åpne armer av våre hjemlige ~~uslunger~~, *kompaner, slike som nå tricker seg med Mikkel "gode nordmenn".* Læren om avrustning uten omsyn til den internasjonale stilling grep om seg også i partiets eldre lag, og på landsmøtet 1906 vant denne retning fram. Her ble det ordnet opp med patriotene innen partiet, og her ble det sagt tydelig fra at nå måtte partiet bryte helt med tanken om militært forsvaret. Folkevæpning ble strøket av programmet.

Om det foredraget som hovedtaleren for den nye retning holdt på dette landsmøtet, er det at kaptein Henrik Angell skrev i sitt skrift "Forbrydere" samme år:

Ivær stod der en norsk mann opp på et stort møte i selve landets hovedstad og kalte største delen av sitt eget folk for forbrytere. Hvorfor? Fordi det ifjor ville ha verget landet sitt med liv og blod. Dette vakte ingen harme, ingen motsigelse. Mann for mann på hint møte var enig, mange syntes endog det var utmerket sagt.

Den talen bør vi ikke glemme.

Landsmøtet fant foredraget så utmerket at det ble vedtatt å trykke det. Bare en stemte imot, Oscar Nissen.

Men allerede neste år var også Oscar Nissen med. I november 1907 ble holdt et protestmøte på Wahls plass i Kristiania mot fengslingen av en militærnekter, og her var hovedtaleren partiets nyomvendte formann, samme Oscar Nissen, som nå avsvor sine tidligere kjeterske meninger. Ringen var sluttet.

~~arbeiderpartiet,~~

~~Slik begynte "den nye arbeidsdag" i Norge, og den skulle være med stigende sjøloppgving helt fram til 1940.~~

Slik begynte arbeiderpartiet "den nye arbeidsdag" i Norge, og den skulle være med stigende sjøloppgving helt fram til 1940.

X *Wnt* *knudsen* *
Så vender vi oss med det samme til en annen kant.

~~Ikke som vanlig er det en episode fra Stortinget 1908.~~

Der var en mann som høyt over mengden hadde vist vei i striden da mest det gjaldt, et navn som for oss var inkarnasjonen av alt ~~hø~~ høyverdige, uegennyttige og samstundes målmedvetne som en ren og hellig nasjonalkjensle gir, - ingen har siden nådd opp til ham, Georg Stang. Da døden kom og rev ham bort, 1 september 1907, hadde han nettopp ~~fer-~~ ~~han~~ ~~skrevet~~ ~~et~~ ~~foredrag~~ ~~om~~ ~~vårt~~ ~~forsvar~~ ~~og~~ ~~den~~ ~~1~~ ~~september~~ ~~1907~~ ~~ble~~ ~~trykt~~ ~~i~~ ~~en~~ ~~brosjyre~~ ~~1908~~ ~~med~~ ~~et~~ ~~forord~~ ~~av~~ ~~oberstløytnant~~ ~~H.~~ ~~D.~~ dig skrevet et foredrag om vårt forsvar. I dette foredraget, som siden ~~ble~~ ble ~~trykt~~ trykt i en brosjyre 1908 med et forord av oberstløytnant H. D.

Lowzow, heter det:

- - - Men historien viser på hvert eneste blad like til det siste at en traktat respekteres kun så lenge den er stemmende med nasjonens vitale interesser, og kommer lidenskapene i opprør, er en traktat ikke mere verd enn det papir hvorpå den er skrevet.

Vi eldre husker for et ramaskrik dette vakte. Høyre- og arbeider-
avisene kjørte opp med sitt sværeste skyts, og Lowzow som hadde skre-
vet forordet og nå var blitt statsråd, måtte stande til rette for in-
terpellasjoner i Stortinget.* Her ble interpellanten, arbeiderpartiman-
nen Egede-Nissen, ~~på~~ ~~sin~~ ~~pågang~~ ~~på~~ ~~Lowzow~~ ~~kraftig~~ støttet av høyres militære formann,
Bratlie.*** Samme året var det at Østerrike-Ungarn annekterte Bosnia og
Herzegovina på tross av traktater.

Under den lange interpellasjonsdebatt ~~var~~ ~~den~~ ~~statsmi-~~ ^{sa} statsmi-
nister Gunnar Knudsen disse ordene som rammet kjernen i spørsmålet:

Hele argumentasjonen bunder jo i grunnen deri at forsvar er o=
verflødig her i landet. Vi har traktater, derfor behøver vi intet for=
svar. Det er jo det som fra sosialistisk hold gjentagne ganger har
vært hevdet, ikke bare ved denne anledning - - -. Jeg tror ikke den=
ne oppfatning vil få noen større tilslutning i vårt land. Vel er det
så at vårt land er fattig, men Norge har aldri vært erobret av noen
fiende, og jeg tror at hverken vi eller våre etterkommere vil sette os
i den stilling at vi ved vår egen skyld kan utsettes for å bli et er=
obret land.

Det skulle vise seg i tider som kom at Gunnar Knudsen trodde
for godt om sitt folk. Men vi var nok mange ~~den~~ den gang som trodde
med ham.

*) St. Tid. 1908, side 2274 flg. og 2578 flg.

II

Omenn det store flertall på landsmötet 1906 var gått inn for avrustning uten vilkår, så var der ennå enkelte i partiet, og mellom dem forresten partiets stortingsmenn og flertallet i landsstyret, som ikke hadde gitt opp tanken på ethvert militært forsvar om landet vårt skulle bli utsatt for angrep. På landsmötet 1909 -året etter at Österrike hadde annektert Bosnia og Herzegovina, opptakten til den første verdenskrig- foreslo disse nasjonale rester innen partiet en omredaksjon av militærposten på programmet. De ville at det nå burde bli slått fast at forutsetningen for avrustning måtte være etablering av internasjonale nøytralitets- og voldgiftsdomstoler. Men forslaget om det fikk nesten ingen støtte på landsmötet utenfor mosjonærenes egen krets. En av hovedtalerne mot forslaget var Martin Tranmæl.

Det store flertall på landsmötet burde nå ha endret formuleringen av militærposten, slik at denne kom i bedre samsvar med det de nå mente. Men det ble først gjort på landsmötet 1915. Her ble det vedtatt en lang uttalelse, som mundet ut i at nå skulle militærposten formes således: a/ avvæpning, b/ stedseverende nøytralitet, c/ obligatoriske ubetingede voldgiftsavtaler.

I grunnlingen til den nye formuleringen heter det blant annet:

Partiet fastslår det som alltid har vært meningen med vårt nåværende militærprogram at med "militarismens avskaffelse" mener partiet fullstendig avvæpning, gjennomført så snart det har flertall, uten hensyn til hvordan avvæpningsspørsmålet står i andre land, uten hensyn til om et eller flere av disse vil avvæpne eller ikke.

I denne nye form gikk posten inn på partiets program til stortingsvalget 1915.

Dette hendte midt under en verdenskrig like utenfor vår stuedør, og til tross for de farer som da truet ~~vårt~~ sjölstende for vårt land. Landssvik? Dette ord er nå blitt så misbrukt, utvannet og fortranslet at det ikke lenger strekker til i opplagte tilfelle.

I 1914, før verdenskrigen brøt ut, drev arbeiderpartiet sin antimilitære oppøsing styggere og mere skamløst enn tidligere. Som vanlig var det ungdomsforbundet som gikk i brodden. De organiserte to særskilte antimilitære uker, den ene i mars måned, den andre i førstningen av mai. Til den første sendte sentralstyret for ungdomsforbundet ut et sirkulære om bruk av brevmerker med det brukne gevær. Sirkulæret hadde denne ordlyd:

Som mottrekk mot forsvars-agitatorenes "forsvarsmerker" har sentralstyret for det sosialdemokratiske ungdomslag besluttet å utgi et antimilitær militærtisk merke.

Rustningsraseriet er nå over oss som aldri før og ingen vet hva følgerne blir, hvis man ikke har en våken og handlekraftig arbeiderklasse som med kraft kan reise kampen mot krigshisserne og folkeforbryterne.

Ved utgivelsen av disse merker gir vi arbeiderklassen en anledning til å demonstrere sin sympati for ny tilslutning til vår kamp og samtidig økonomisk understøtte denne.

Merkerne, som kan klebes bak på brever, koster 5 øre pr. stk., og første opplag trykkes i 100 000 eksemplarer.

Vi går ut fra store ~~massive~~ massebestillinger fra ungdomslagene og fagforeningene.

Hvert brev som nå sendes av organiserte og sosialistiske arbeidere må bære antimilitarismens merke!

Dette er opptaket til det brukne geværs merke, "vårt merke" som arbeiderførerne kalte det. Da merket snart ble forbudt på postsaker, lot Tranmæl det trykke på første side i sitt blad Ny Tid, og siden ~~brakte~~ ble ~~merket~~ ^{brukt} det brukne gevær til partimerke på jakkeoppslag og faner. På Rjukan, og visstnok også andre steder, ^{bragte de} ~~brakte de~~ ^{brakte de} opp endog den 17de mai, i dette jubileumsår for verket av 1814, med det brukne gevær på sine faner.

Samstundes og i nær sammenheng med dette ovret seg i partiet en fanatisk avvisning av alle nasjonale verdier, noe som forresten hadde pågått i lengere tid. Det norske flagget og nasjonale emblemer ble skamløst hånet, ordet fedreland nedvurdert til en borgerlig frase, - fedrelandet var ikke en sur sild verd.

All tale om at det så farlig ut i verden ble møtt med at arbeiderne i Europa -særlig da i Tyskland, sosialistenes fedreland dengang, siden ble det Russland- nok skulle sørge for at det ikke ble krig. Hadde ikke de internasjonale sosialdemokratiske kongresser i Stuttgart 1907, i Kjøbenhavn

1910 og i Basel 1913 gjort det til plikt for alle arbeiderorganisasjoner å stri mot krigen med alle midler? Jo visst hadde de det, og det avgjørende midlet skulle være generalstreik. "Man kan være forvisset om", skrev Sosial-Demokraten, "at bryter det nå ut en europeisk krig, vil arbeiderne neppe stå og se på."

Midt i det brukne gevars høysesong her på vår hjemlige ~~Skare~~ Skare-Kula brøt så ufreden løs. Og nå, da det kom til stykket, viste det seg at ikke en eneste tysk sosialdemokrat stemte mot krigsløyvingene. Arbeidertog brente sine røde flagg og toget videre under riksbanneret. Jetzt sind wir alle Deutschen, kunne keiseren med hånden på festet si. Også de franske brødre sluttet opp om sin regjering, to av lederne ble selv med i regjeringen.

Arbeiderpartiets folk her i landet ville i det lengste ikke tro det de hørte og så, det stemte ikke med dogmene og kartet. Ennå så seint som etter at krigen mellom Østerrike og Serbia var erklært skrev Tranmæls blad om krigen i Gåseøyne og trøstet seg med at det var "visstnok aldri i den nyere historie gått så tregt med å begynne noen krig."

Visstnok følte partiets enkelte representanter i Stortinget ennå et visst ansvar. De stemte i august måned for de første løyvinger til nøytralitetsvernet og var med og godkjente dem "de til sikring av rikets nøytralitet trufne militære foranstaltninger." Men dette gikk de rettroende på nervene, og en komite ble nedsatt til å førebu oppgjør med de villfarene syndere. Dette oppgjør fant sted på landsmøte i Trondhjem mai 1915. Her ble etter forslag av komiteen vedtatt den lange uttalelse som er nevnt foran under punkt II, der det ble slått fast at det var fullstendig avvæpning partiet ville vi skulle gå til, "uten hensyn til hvordan avvæpningsspørsmålet står i andre land, uten hensyn til om et eller flere av disse vil avvæpne eller ikke." Av omsyn vel mest ~~til den gangen~~ til gamle Christian Holtermann Knudsen, som hadde vært med ^{og} syndet i Stortinget, ble flettet inn noen forsonende ord, men med en tilsetning som

inneholdt en sterk tilrettevisning. "Vi motsetter oss derfor," heter det, "foranstaltninger til iverksettelse av den såkalte væpnede nøytralitet, uten at landsmøtet i denne forbindelse vil ha uttalt nogen dom over stortingsgruppens stilling under fjorårets situasjon."

Etter denne skrape og innskjerping av linjer og mål i forsvarsspørsmålet hadde nå partiets representanter på Stortinget å rette seg. Da regjeringen seinere foreslo ekstraløyving til ~~færre~~ nøytralitetsvernet, ble dette forslag fordømt og lyst i bann på et ~~måke~~ fellesmøte som våren 1917 ble holdt av landsorganisasjonen og partiets landsstyre sammen med den nå lydige stortingsgruppen.

Kort etter, i juni samme år, kom spionavsløringene i Kristiania, Walter von Rautenfels' bombelager, helvetesmaskiner og hva det nå alt sammen var. Dette skremte en del av gammelsosialistene, men andre med Tranmæl i spissen lot seg ikke stagge. På et distriktsmøte i Trondhjem fikk denne fortropp i arbeidet for å legge vårt land helt åpent for fiendtlige angrep vedtatt en resolusjon der det står: "I flukt med Det norske arbeiderpartis standpunkt uttaler møtet at arbeiderklassen må samles om direkte aksjon mot militarismen gjennom militærstreik, nøytralitets- og mobiliseringsvegring samt boykott av alle militære etablissementer."

IV

På Stortinget hadde arbeiderpartiet dengang ikke så mange representanter at det gjorde noe, i terminen 1913-15 således 23 mann og 1916-18 bare 19 av i alt 123 stortingsmenn. Det var venstre som satt med det store flertall, 76 resp. 80*), i denne tid og hadde regjeringsmakten.

Forsvarsminister da krigen brøt løs var generalintendant Hans Vilhelm Keilhau, en mann som hadde stått Georg Stang nær og var av en annen

*) Her og seinere er sammen med venstre reknet arbeiderdemokratene. I begge de nevnte perioder hadde disse 6 mann.

åpning enn brorsønnen Wilhelm I motsetning til mange andre var Keilhau sammen med utenriksminister Ihlen tidlig klar over at krigen kunne komme. Alt våren 1914, mens arbeiderpartiet drev som verst på med det brukne ge-
 vær, var derfor øvelsestiden i marinen, som ellers var ⁶ måneder, blitt forlenget til et år, og tidligere var mobiliseringsplanene gjennomgått og omarbeidet. Da krigen kom, ble marinen momentant krigsmobilisert, tropper kalt inn til kystfestningene og miner lagt ut på forskjellige steder langs kysten.

Men Keilhau var da en gammel mann, født 1845, og regjeringen fant at nå trengte vårt forsvar en yngre ~~kræft~~ militær kraft. Keilhau ble derfor alt 10de august skiftet ut med Christian Theodor Holtfodt, generalmajor og sjef for festningsartilleriet siden 1912. Også han hadde vært en av Georg Stangs medarbeidere og dessuten tjenstlig gått i hans ~~kakker~~ fotefar. Holtfodt var en mann som kunne drive sin vilje igjennom, og der sto respekt av hans person. Det er sagt om Gunnar Knudsen at han handsama sine statsråder som guttunger, men ett unntak var der i det, Holtfodt. Med ham fikk vårt forsvar den rette mannen i spissen i denne kritiske tid.

Det er ikke her stedet til å drøfte alt det som ble gjort, eller hvorledes det ble drevet igjennom. Det får være nok å nevne et par trekk for seinere sammenlikning med tilhøvet under opptakten til den andre verdenskrigen, da ridderne av det brukne gevær og deres medløpere skulle syne en måpende verden hvorledes Norges sjølstende rettelig skulle forsvares.

Etter hærordningen av 1909 ble før krigen 1914 holdt øvelser med ~~to~~ ³ til fire regimentssamlinger av de forskjellige årsklasser, således at øvelsestiden tilsammen ble 144 til 198 dager. Under krigen ble øvelsene utvidet så de varte fra 210 til 222 dager. Med nøytralitetsavdelingene ordnet Holtfodt det praktisk slik at når avdelingene avløste hinannen ble det mest mulig holdt ordinære øvelser i vedkommende avsnitt, men alltid således at der på kystfestningene var øvde folk til nye årsklasser var blitt oppøvde.

IV

I 1917 kom revolusjonen til Russland, og med den fikk vi parolen om borgerkrig og arbeiderklassens diktatur. Hovedslaget om det sto på partiets landsmøte i slutten av mars 1918. I selve landstyret var der ennå et flertall som var mot voldsdiktatur, men en pågående opposisjon med Tranmæl i spissen ville at partiet nå skulle ta lærdom fra Russland og bli et "revolusjonært klassekampparti". På landsmøtet vant den siste retning fram, med 159 mot 128 stemmer, og dette førte til en hel ommøblering i ledelsen. Formann ble Kyrre Grepp, nestformann Emil Stang og sekretær Martin Tranmæl. Til redaktør for partiets hovedorgan ble satt Olav Scheflo.

Året etter, i juni 1919, holdt partiet for lukte dører et ekstraordinært landsmøte. Det gjaldt den politiske situasjon, internasjonalen og så videre. Tranmæl innledet og ropte ut ~~overbevisningen~~: "Arbeiderklassen må idag gjøre seg fortrolig med at revolusjonen og diktaturet er en uomgjengelig nødvendighet." Og en annen læregutt fra Moskva, Jacob Friis, understreket: "Vi plikter å ~~hætte~~ sette diktaturet klart og tydelig fram." Andre støttet under, og med stort flertall ble det vedtatt å melde partiet inn i den kommunistiske Moskva-internasjonalen.

I juli-august 1920 ble holdt en "verdenskongress" i Moskva, der representanter fra den underliggende norske avdeling var til stede. Her ble gjort vedtak om retningslinjer for den kommunistiske internasjonale, de såkalte Moskvateser, en slags katekismus for revolusjonære læregutter. I disse tales nesten ikke om annet enn morgendagens revolusjon og midler til å rive den gamle samfundsbygning over ende med vold. Alt i innledningen blir det sagt tydelig fra:

Den internasjonale arbeiderklasse står foran avgjørende kamper. Den epoke vi nå gjennomlever er borgerkrigens epoke. Den avgjørende time nærmer seg. Nesten i alle land der det finnes en arbeiderrørsle av betydning, står arbeiderklassen foran en rekke bitre kamper med våpen i hånd.

Det ble slått fast at den kommunistiske internasjonale var en kri=

gersk enhet for de revolusjonære krefter i alle land, og at bare ødeleg-
ging med vold av hele det borgerlige statsapparat fra øverst til nederst
-det parlamentariske, rettslige, militære, administrative osv.-, bare den
slags forholdsregler førte fram. Underliggende partier i alle land skulle
sørge for å danne et nett av kommunistiske seler, og så skulle omsider
massekampen settes i verk, "et helt system av aksjoner som i sin form til-
spisses etter hvert, slik at de logisk fører til oppstanden mot den kapi-
talistiske stat."

Disse Moskvateser, som således gikk ut på med vold å omstyrte statsfor-
fatningen, ble godkjent av det norske arbeiderparti på landsmøtet i mars
1921 ^{med omtrent samtlige stemmer}. Samstundes ble til partiets navn føyet ~~en~~ parentes: Avdeling av
den kommunistiske internasjonale.

I funksjonslæren er der noe som heter den avhengige variable. Det er
en ufri sprellemann Y som i sin ferd gjennom tid og rom er avhengig av
moskoviten X, den store khanen. Forholdet kan være inngått nødt og tvun-
get, eller det kan skje frivillig. I siste tilfelle, og særlig når det
skjer med det uttalte formål å omstyrte statsforfatningen og gjennom vold
og borgerkrig etablere et klassesdiktatur, er det høyforræderi.

Mellom dem i det store flertallet som i ~~1919~~ 1919 og 1921 ga seg
inn under Moskva og med vold ville omstyrte vår statsforfatning, var av
nå mere kjendte menn blant andre disse: Emil Stang, Oscar Torp, Johan Ny-
gaardsvold, Einar Gerhardsen, Alfred Madsen, Sverre Støstad og så natur-
ligvis Martin Tranmæl, Jacob Friis og Trygve Lie.

Det er disse samme ^{menn} ~~høyforrædere~~ og deres sleng som nå står bak de
grunnlovsstridige landssvikanordninger, ~~av 1921~~. Skulle ikke det gi dere
noe å tenke på, alle dere som nå tankeløst eller for å ta kelegge egne
misgjerninger er med i det store hylekoret?

* *Sosialdemokratene*
Høyre-sosialistene hadde tidligere bakket ut og laget sin egen organi-
sasjon.

Alt året før var Alfred Madsen kommet fra Rusland med gull i kofferten. Etter politiforklaringen hadde han ingen aning om hva pengene skulle brukes til, han visste bare at de skulle deponeres i arbeidernes bank. Men da der var vel ingen andre som den gang var i tvil om at arbeiderpartiet lot seg finansiere også fra Moskva, og at gullet var et ledd i arbeidet for morgendagens revolusjon.

VI

I spørsmålet om nasjonalt forsvar, om vi skulle militært forsvare vårt fedreland eller ikke i tilfelle krig og invasjon, var disse borgerkrigens menn framdeles og hissigere enn noen gang det brukne geværs drabanter. Men nå fikk parolen om avrustning, hel og full avvæpning av vårt militære forsvar, til dels en ny mening og et nytt øyemed. } Før hadde de gjerne skiltet med fredsidealer, vi skulle være foregangslandet som i en ulvetid viste verden veien til fred. Men etter 1917, da borgerkrig var blitt det hellige middel til å bane veien for arbeiderklassens diktatur, gikk det ikke godt lenger å vifte med fredsidealer, for det er ikke bare barmhjertighet som begynner at home, men også toleranse og viljen til fredelig oppgjør. } Nå gjaldt det ~~Forsvarspolitikken~~ å få lagt alt mest mulig til rette for den kommende revolusjon og statsomvelting. Derfor måtte vårt militærstell undergraves og helst legges i grus, slik at det ingen organisert motstand ville bli når partiets røde garder stormet fram. Eller som Tranmæl brølte det ut til en jublende masse i Oslo 1 mars 1924: "Oppgaven har vært å undergrave militærvæsenet i alle dets former for å styrke oss selv og svekke de andre."

Likevel er det dem som nå undskyldende sier om folk som Tranmæl og Nygaardsvold: De fulgte sin ^{pasifistiske} ungdoms idealer. Disse mennesker ser ikke, eller de vil ikke se, at det er ^{en} til grunnen skakkkjört pasifisme, det er en fornekting av all pasifisme å gå inn for borgerkrig, den verste av alle krig. Og at det må være noen ynkelige idealer som ~~gir oss styrke og svinger på den måten~~ "for å styrke oss selv og svekke de andre" krever avvæpning av landets vernemakt "for å styrke oss selv og svekke de andre."

Vi får da, som seinere nærmere skal bli påvist, dette bilde av arbeiderpartiets planer i 1920 og langt ut i 30-årene: Hel og full avrustning, slik at vårt land kunne ligge som et militært tomrom, åpent for fiendtlig angrep og invasjon. Men samstundes før de land og strand over med buldrende agitasjonstrømmer og hisset til krig mot egne landsmenn, til borger-

krig ~~og opprør~~ og opprør mot landets lover. Eller som partiets husdikt
Rudolf Nilsen kvad, tilegnet statsadvokat Grøner:

Og selv om det er høyforræderi
å legge advokatens lov for hat,
vi sier koldt og åpent: Det er vi
som nærer planer om å styrte Deres stat.

~~Det som er nevnt her i dette punkt, er det nødvendig å ha klart i minne
ne når det seinere er tale om arbeiderpartiets antimilitære politikk.~~

VII

15^a

Ved stortingsvalget høsten 1918 var venstre, som siden 1912 hadde sittet med flertall på tinget, kommet i mindretall, men var dog framdeles det største partiet med i alt 54 representanter. Høyre og frisindede hadde 50, sosialistene 18, og så var der 4 borgerlige vildringer. Høyre forsøkte nå å få Christian Michelsen til å overta styret, men han måtte gi det opp, og resultatet ble at Gunnar Knudsen rekonstruerte sin regjering. Den vesentligste forandring var at Holtfodt, som nå hadde gjort sitt verk, ble skiftet ut, og inn kom blant andre - Paal Berg.

Mange penger var gått med til forsvaret under krigen, men det var en billig trygdepremie, noe ikke alle forsto. Og aller minst arbeiderparti-^{agifabur}ets ~~billig~~ som nå i årene framover skamløst rakk ned på Holtfodt og det han hadde gjort ~~for å holde landet~~ militært for å holde landet utenfor krigen.

Til dette kom så at som vanlig er etter et krafttak fulgte en reaksjon, også i de bærende lag av folket. Folk ville ha en pust i bakken, men den pusten ble lagnadstung lang.

I den reaksjon som nå bredte seg gikk ~~også~~ ~~en~~ en rørsle av ideel art. Den ble båret fram av den tanke at nå måtte verden endelig engang bli ordnet slik at heretter skulle krig være en saga ~~blott~~ blot. I oktober 1918 talte Fridtjof Nansen på et almannamøte i Oslo om det, - aldri mere

krig! En norsk forening ble stiftet og prinsipper utarbeidet for en "Nasjonernes Liga" som skulle ha det formål å gjøre krig umulig.

Et halvt år seinere, den 1 juli 1919, satt regjeringen fram kgl. proposisjon om en sivil forsvarskommissjon som skulle ha til oppgave å gi innstilling om den framtidige ordning av vårt forsvarsstell, under dette også om vi kunne gå til hel avrustning. ~~Emnekommissjonen~~

Men da denne kommisjon ble oppnevnt, 1 april 1920, en måneds tid etter at vårt land var blitt meldt inn i Folkeforbundet, var det helt på det rene at forholdene ikke lå til rette for noen avrustning. Nansen hadde vært over i London og Paris og med hele sin energi virket for de prinsipper den norske forening hadde satt opp. Men forgjeves. Frankrike og England ville det anderledes, eller de så på ham som en livsfjern drømmer, og det Folkeforbund som ble satt ut i livet var ikke stort likere enn den byttingen som Trygve Lie nå pusler med.

~~Vel nærmest fordi alt håp likevel ikke var ute, eller fordi en måtte~~
~~late så, satte venstre inn på valgprogrammet 1921 denne post:~~

I ~~denne~~ den utstrekning det internasjonale fredsarbeid og hensynet til den mellomfolkelige avrustning og til landets sikkerhet tilsir, skrives til innskrenkninger i vårt forsvar med sikte på avvikling.

~~I grunnen er det ikke noe å si på denne post dengang, omgjerdet som den var av vilkår. Men der kom fra nå av til makten i venstre nye menn som i de kommende desennier skulle prege utviklingen i partiet. Og fra nå av bærer det nedover med forsvarsviljen, også innenfor partiet.~~

Innstillingen fra Forsvarskommissjonen i spørsmålet avrustning er datert 9de desember 1921, samme år som arbeiderpartiet hadde gjort knefall for moskvatesene. Flertallet i kommisjonen -formannen pluss seks andre medlemmer- tok avgjort stilling mot avrustning, "fôr Folkenes Forbund har vunnet i styrke, og fôr også andre nasjoner går til nedrustning." Rettet mot de nedbrytende krefter i vårt land sa flertallet: "Med sin åpenlyse godkjennelse av borgerkrigen som et nødvendig og fullt forsvarlig middel i klassekampen om samfundsmakten har de kommunistiske arbeiderpartier satt

krig! En norsk forening ble stiftet, prinsipper utarbeidet for "Nationer ^{en} nes Lige" med det formål "å gjøre krig umulig", opprop sendt ut.

I grunnen er der ikke noe å si på denne post, omgjerdet av vilkår som den var. Men der kom fra nå av til makt og verdighet i venstre no- en nye menn som i de kommende desennier skulle prege utviklingen i par- ^{mellem andre Paul Berg} ~~ti~~ Og så opplever vi ~~at~~ ^{at} det fra nå av bærer fort nedover med ^{isig delvis menn} ~~at~~ ^{tallet} menn som Georg Stang, forsvarsviljen i det partiet som en gang hadde Henrik Angell og Holtfoed i sin midte.

krig! En norsk forening ble stiftet og prinsipper utarbeidet for en "Nasjonernes Liga" som skulle ha det formål å gjøre krig umulig.

Et halvt år seinere, den 1 juli 1919, satt regjeringen fram kgl. proposisjon om en sivil forsvarskommissjon som skulle ha til oppgave å gi innstilling om den framtidige ordning av vårt forsvarsstell, under dette også om vi kunne gå til hel avrustning. ~~Emnekommissjonen~~

Men da denne kommisjon ble oppnevnt, 1 april 1920, en måneds tid etter at vårt land var blitt meldt inn i Folkeforbundet, var det helt på det rene at forholdene ikke lå til rette for noen avrustning. Nansen hadde vært over i London og Paris og med hele sin energi virket for de prinsipper den norske forening hadde satt opp. Men forgjeves. Frankrike og England ville det anderledes, eller de så på ham som en livsfjern drømmer, og det Folkeforbund som ble satt ut i livet var ikke stort likere enn den byttingen som Trygve Lie nå pusler med.

~~Vel nærmest fordi alt håp likevel ikke var ute, eller fordi en måtte~~
~~late så, satte venstre inn på valgprogrammet 1921 denne post:~~

I ~~denne~~ den utstrekning det internasjonale fredsarbeid og hensynet til den mellomfolkelige avrustning og til landets sikkerhet tilsir, skrives til innskrenkninger i vårt forsvar med sikte på avvikling.

~~I grunnen er det ikke noe å si på denne post dengang, omgjerdet som den var av vilkår. Men der kom fra nå av til makten i venstre nye menn som i de kommende desennier skulle prege utviklingen i partiet. Og fra nå av bærer det nedover med forsvarsviljen, også innenfor partiet.~~

Innstillingen fra Forsvarskommissjonen i spørsmålet avrustning er datert 9de desember 1921, samme år som arbeiderpartiet hadde gjort knefall for moskvatesene. Flertallet i kommisjonen -formannen pluss seks andre medlemmer- tok avgjort stilling mot avrustning, "fôr Folkenes Forbund har vunnet i styrke, og fôr også andre nasjoner går til nedrustning." Rettet mot de nedbrytende krefter i vårt land sa flertallet: "Med sin åpenlyse godkjennelse av borgerkrigen som et nødvendig og fullt forsvarlig middel i klassekampen om samfundsmakten har de kommunistiske arbeiderpartier satt

seg selv utenfor fredsarbeidet."

Mindretallet i kommisjonen -tre sosialister- mente at tiden nå var inne til fullstendig avvikling av det militære forsvar, og for så vidt var de i samsvar med sine kommunistiske brødre i arbeiderpartiet (som ikke hadde noen representant i kommisjonen). Men de hevdet også at "våpnet kamp mellom borgere av forskjellige klasser innen samme nasjon ~~alliarxgrup~~ vil for de fleste stå som enda mere avskyelig enn våpnet kamp mellom nasjoner eller grupper av nasjoner," og det var jo en tale arbeiderpartiet og Moskva midt imot.

Et ^{medlem,} ~~representant,~~ en arbeiderdemokrat, valgte sitt standpunkt sån omtrent midt imellom flertallet og mindretallet.

Da kommisjonen så i sine seinere innstillinger kom til framlegg om ny forsvarsordning, foreslo flertallet dyptgripende endringer og i samband med det ganske sterke nedskjæringer, som kom til å danne utgangspunkt for de framlegg om hær- og forsvarsordninger 1926 - 1933 vi kommer til siden.

VIII

To år og åtte måneder var det norske arbeiderpartiet tjoret til ~~Moskva~~ ~~xx~~ moskvatesene. Noen idyll var det så visst ikke. Tesene ^{oste} ~~eset~~ av en tøylesløs maktbrynde, og for så vidt passet de læreguttene her til lands. Men de inneholdt dessuten diktat om at overstyret skulle ligge i Moskva, også når det gjaldt indre partiaffærer i de underliggende land, og det var verre å døde for våre hjemlige diktatorspirer.

Herrene i Moskva krevde lydighet av sin avdeling i Norge og la seg opp i stort og smått. Ikke fikk lederne her holde landsmøte når de ville, ikke fikk de ekskludere folk etter eget tykke, og der ble stadig strammet inn på tjoret. På kominterns kongress i Moskva høsten 1922 var en rekke indre saker i det norske arbeiderparti på tapetet, og der ble øvd en nærgående kritikk som hadde adresse ^{ikke minst} også til Tranmæl.

Så var der også noe som het likvidering, og ~~enkelte av~~ augurene her hjemme ^{Stiftelsen Norsk Okkupasjonshistorie, 2014} lot seg truet. Tranmæl fikk så representantskapet i Kristiania arbeiderparti til å vedta en prinsipp-uttalelse, ~~det~~ seinere såkalte Kristiania-forslaget, som tok avstand fra "den tiltagende tendens til å samle makten på et fåtall hender", og ellers holdt fram at "Internasjonālen bør ikke gripe inn i lokale spørsmål."

15 Dette forslag delte arbeiderpartiet i to grupper: for eller mot all makt til Moskva. På partiets landsmøte i februar 1923 gikk stridens bølger høyt, men det kom ikke til noen utløsning, de to grupper var for jamsterke ^{da.} ~~24 for forslaget, 22 imot.~~

Så ble holdt et ekstra landsmøte i november samme år. Her ble det fra eksekutivkomiteen i den kommunistiske internasjonale lagt fram et hyrdebrev som i grunnen var et klart ultimatum. Med 169 mot 103 stemmer ble dette ultimatum forkastet.

Med dette var partiet sprenget. Mindretallet forlot møtet og laget sin egen avdeling under Moskva, Norges kommunistiske parti. Formann i dette ble Sverre Støstad.

Nå må en ikke tro at de menn som utgjorde flertallet, og som nå konsoliderte arbeiderpartiet, var mindre hissige på revolusjon og diktatur enn de utskutte. Det hele oppstyret var nærmest et maktspørsmål. Da mindretallet hadde forlatt møtet, skynte flertallet seg med å vedta en paragraf i partiets lover som skulle avskjære enhver tvil om formålet. Den lyder slik:

Det norske arbeiderparti har til formål å føre arbeidernes klassekamp fram til det kommunistiske samfund gjennom proletariatets diktatur.

Og for riktig tydelig å markere at det konsoliderte arbeiderparti var minst likeså revolusjonært som moskvakommunistene, døypte de sin ungdomsorganisasjon: Venstre kommunistisk ungdomsfylking, - mindre kunne ikke gjøre det.

Skillnaden mellom de to stridende kommunistiske partier var ellers ikke større enn at driftige medlemmer med næringsvett lett og elegant hoppet over fra det ene partiet til det andre, når t.eks. en direktørjobb for kinematografene vinket, eller når valgvingen i hans distrikt tegnet til å snu.

IX

A. 19

I kampen mot og nedrakkingen av vårt nasjonale forsvar var det framdeles ungdomsforbundene i de to leirer som gikk i spissen, samstundes som de gikk inn for våpenbruk mot egne landsmenn og hånet "de borgerlige lovene".

OVER dette tema talte Einar Gerhardsen, nå statsminister, på landsmøtet for arbeiderpartiets ungdomsfylking i januar 1924. Han ble med det samme valgt til fylkingens formann. Her ble sagt fra i en resolusjon som slike taler gjerne slutter med, at fylkingen "erkjenner nødvendigheten av våpenbruk i klassekampen," men for å kunne komme til med det i mest mulig ro og mak måtte landets hær svekkes og arbeidermilits organiseres.

For å markere at denne linjen hadde full tilslutning av hovedpartiet ble i mars måned samme år holdt et "kjempemøte" i Oslo, der Tranmæl var første taler. Han vitnet: "Vår stilling til militærspørsmålet har vært klar og ikke gitt plass for kompromis. Oppgaven har vært å undergrave militærvæsenet i alle dets former for å styrke oss selv og svekke de andre." Og han sluttet med de ord: "Men det skal vise seg at det blir vi som til slutt bærer seiren hjem." Seiren, det var 9de april 1940.

En annen taler sluttet slik: "Vi må være villig til å forberede oss på å ta de kamper som vil komme militært. Og vi skal seire slik at vi på egen grunn kan etablere vårt eget diktatur" (langvarig bifall). Også Oscar Torp var frampå: "Vi må ikke gi oss før vi har lagt militærvæsenet øde, koste hva det koste vil" (sterkt bifall). Nei de ga seg ikke, pakket, og det kom til å koste landet mange milliarder under okkupasjonen.

~~Nasjonal holdning? Jo, de pynter seg nå allesammen, uten å røde av skam, med den fjeren i hatten. Men det er riktignok først skjedd etter at~~

Hele hurven av de verste oppviglerne ble satt under tiltale, og ved lagmannsrett i juni 1924 dømt til tap av retten for ti år til å tjene i rikets hær, dessuten fengselsstraff fra 75 dager opp til 5 måneder. Mellom de således ^{dømte} ~~døte~~ var: Martin Tranmæl, Oscar Torp, Nils Hønsvald og Einar Gerhardsen. ^{XJ}

Nasjonal holdning? Jo de pynter seg nå allesammen, uten å rødme av skam, med den fjæren i hatten. Men det er riktignok først skjett etter at Einar Gerhardsen har vært mede i Sachsenhausen og lært, og Nygaardsvold & Co har tjenestgjort som lyderegjering over i London.

Det konkurrerende Norges kommunistiske parti lot seg ikke akterutseile i denne kappestrid om å ~~ax~~ undergrave landsforsvaret for hurtigst mulig gjennom borgerkrig å kunne få etablert sitt klassesdiktatur. Kynisk gikk de inn for våpenbruk mot landsmenn, og i så måte førte de en mere åpen tale enn brødrene i arbeiderpartiet.

Sentralstyret for partiets ungdomsforbund sendte i 1924 ut et valgprogram opprop, der det mellom annet står:

Intet Intet middel er for brutalt når det gjelder arbeiderklassens revolusjonære klassekamp. Våpen og dynamitt anser kommunistene for selvfølgelige midler i kampen for den sosiale revolusjon. Borgerkrigen er en hellig krig, som vi med glede går til, fordi vi vet at kun gjennom den kan arbeiderklassen seire.

Og i et hemmelig sirkulære samme år er det holdt fram:

Intet Du skal lære deg å skyte. Du skal lære deg å sikte godt. Ikke for å bruke din våpenferdighet mot dine kamerater -klassefeller- om det er utenfor eller innenfor landets grenser, men for å bruke den i arbeiderklassens interesser til bekjempelse av det borgerlige samfund for opprettelse av arbeiderklassens diktatur.

En må ikke tro at det bare var noen utilreknelige tullinger som drev denne høyforræderske agitasjon. De folk som sto bak eller var medansvarlig, agerer nå samfundsstøtter helt opp til Høyesteretts topp. En må heller ikke tro at disse kommunistiske eksesser var noe som brødrene i arbeiderpartiet ~~kakxxxxx~~ i realiteten tok avstand fra. Da tiltale var blitt feist mot det kommunistiske ungdomsforbund for disse skriveriene, skrev et av arbeiderpartiets større dagblader, ^{Sørlandet} på lederplass 5-1-1925:

Alle disse medlemmer vil altså herr (statsadvoket) Grøner stemple som høyforrædere og gjøre fredløse. Men ikke bare det. Det norske arbeiderparti og Venstre kommunistisk ungdomsfylking erkjenner åpenlyst at de vil "medvirke" til at rikets forfatning forandres - om nødvendig med ulovlige midler-, selv om vi håper at partiet og ungdomsfylkingen ikke vil opptræ så klosset som nykommunistene har gjort. Målet er for så vidt det samme.

Målet var altså det samme. Enten det gjaldt Emil Stangs kommunistparti, Oscar Torps arbeiderparti eller Einar Gerhardsens ungdomsfylking, alle ville de statsomvelting og klassesdiktatur gjennom borgerkrig. Og for å nå fram til det gjaldt det å få undergravet landets militære vernemakt.

X

Om forholdet til Sovjet Samveldet skrev Norges Kommunistblad 25de oktober 1924:

Der hviler ikke, og bør heller ikke hvile noget hemmelighetens slør over dette forhold. Som alle vet er N.K.P. en avdeling av det kommunistiske verdensparti, som har sitt sete i den mektige russiske arbeider- og bonderepublikk. Det er derfor en selvfølge at vårt parti "mottar ordre" fra Moskva. Det er endog vår stolthet at vi følger de retningslinjer og direktiver som utgår fra verdensproletariatets kloke og prøvede generalstab. *) X

Medlem av sentralstyret for N.K.P. og partiets mest framskutte jurist var advokat Emil Stang. Han framfor noen andre er derfor medansvarlig for denne lakeltjeneste under en fremmed makt.

Men ikke bare det. Foran ~~under punkt IX~~ er sitert noen linjer fra opprop og hemmelige sirkulærer som hans parti sendte ut i 1924. I et av disse oppropene står der:

Borgerkrigen er ikke en forsvarskamp for arbeiderne. Det er en offensiv kamp, det er det væpnede opprør. XXX - - - Når det kommunistiske parti innstiller sin virksomhet etter sin store samlende oppgave, revolusjonens organisering, vil det selvfølgelig uvilkarlig komme i konflikt med de borgerlige lover. Men de borgerlige lover gjelder ikke for oss kommunister. På tross av alle lover vil den kommunistiske bevegelse gå til sin store oppgave, revolusjonens organisering, med jernhård vilje, koste hva det vil.

Det er på bakgrunn av denne "store samlende oppgave" en må se det når Emil Stang i et foredrag på Youngstorget i Oslo samme år ropte ut: "Arbeiderklassens kam nå går mot loven og tvers gjennom loven," og seinere i samme foredrag retset omkring dette tema inntil det trettende: "Den nor-

I "Friheten" for 7 mai 1948 står: "Norges kommunistiske parti og dets tillitsmenn mottar ingen "direktiver" fra en fremmed makt. Sovjetregjeringen gir heller ikke slike direktiver". - Det skulie være interessant å få vite, når denne endring har funnet sted.

[Handwritten signature]

[Faint, mostly illegible text from the rest of the document]

Øke arbeiderklasse er nå på rett vei tvers gjennom loven, - - - arbeider
klassen må kjempe fram sin sak tvers gjennom loven og bajonettene!"

Eller som hans ekko Rudolf Nilsen skrev:

R. Nilsen { Tvers igjennom lov til seier!
Ikke går der andre veier.

~~Det er den samme Emil Stang som nå er satt til høyesterettsjusti-~~
~~siarius for å dømme "landssvikere"!~~

Emil Stang var mellom de første her i landet som ^{dro til Moskva} ~~egget til borger-~~
~~krig~~ og han var en av de siste ~~løtterne~~ som forlot revolusjonsskipet, da
vindene hadde snudd seg. Han sto som medlem i sentralstyret for et parti
som, og det endog med stolthet! tok mot ordre og direktiver fra ~~Moskva~~
Moskva om fremme av statsomvelting her i landet, så vårt land kunne bli
et lyderike under Sovjet Samveldet.

Det er den samme Emil Stang som nå er satt til høyesterettsjusti=
siarius for å dømme "landssvikere"!

...ke arbeiderklasse er nå på rett vei tvers gjennom loven, - - - arbeider-
klassen må kjempe fram sin sak tvers gjennom loven og bajonettene."

Det er den samme Emil Stang som nå er satt til høyesterettsjustiti-
arius for å dømme "landssvikere"!

(XI)

224

På landsmøtet 1919 var der et mindretall på ca 60 mann med Magnus Nilssen og Sverre Iversen i spissen som var mot å gå til Moskva. Disse, de såkalte høyre-sosialistene, brøt snart etter ut av partiet og laget ¹⁹²¹ sin egen organisasjon, Norges sosialdemokratiske parti.

Ved stortingsvalget 1921 fikk arbeiderpartiet 29 representanter og sosialistene 8. Ved neste valg, i 1924 da moskvakommunistene også var gått ut, ble mandatfordelingen på de stridende grupper: 24 av arbeiderpartiet, 8 sosialister og 6 kommunister.

Denne spaltning i grupper med megen indre kiv var partimessig sett mindre bra, og spørsmålet om en samling av de spredte horder hedde vært oppe flere ganger. Men der var leie bær i farvannet. Kommunistpartiet niholdt på moskatesene og morgendagens revolusjon. Arbeiderpartiet var også ~~en~~ revolusjonært ~~partiet~~ ~~og~~ arbeidet for proletariatets diktatur, ~~det kunne bare ikke fordra~~
XXXXXXXX

men lederne i det kunne bare ikke fordrax moskvakommunistene. Sosialistene mente at veien fram måtte gå gjennom folkeflertall.

Likevel kom det i januar 1927 til en samling mellom de to siste grupper. Vanskene med et felles prinsippprogram lot seg riktignok ikke løse, samlingsmötet vedtok bare et uklart kompromis som var tøyyelig nok til å dekke over kløften.

De to således forente ^upartier skulle stå utenfor de eksisterende internasjonaler. I det brevet som arbeiderpartiet i medfør av dette vilkår skrev til det revolusjonære byrå i ~~Paris~~ Paris, heter det; ~~om det~~:

Motta, kamerater, vår forsikring om at denne samling av det norske proletariats krefter ikke for oss betyr en oppgivelse av klassekampen, av den revolusjonære sosialismes linje. - - - Nå som før føler vi oss helt solidarisk med dere i arbeidet for verdensproletariatets samling omkring den revolusjonære sosialismes prinsipp.

Moskvakommunistene gikk ikke med i samlingen, hverken da eller siden. Men dette parti så nå ut til å være en synkende skute som rotterne forlot etter hvert. Mellom dem som til slutt hoppet over var Emil Stang.

Ved stortingsvalget 1927 fikk arbeiderpartiet, som nå altså også omfattet sosialistene, 59 representanter, Høyre 31, venstre 31, bondepartiet 26 og kommunistene 3,- de borgerlige partier således tilsammen 88 mot arbeiderpartienes 62. Høyre som satt med regjeringmakten da var gått tilbake med det største tall representanter, fra 54 til 31, og da Stortinget trådte sammen, demisjonerte derfor regjeringen Lykke. ~~Men nå hendte noe utenfor det vanlige: mot sin regjering~~
~~te Kongen seg til arbeiderpartiet og ga dette i oppdrag å danne regjering.~~
~~Det er visst første og eneste gang i hele tiden fra 1905 til 1940 at kong~~
~~Håakon har tatt en beslutning i en politisk sak uten å følge råd~~
~~fra ansvarlige politikere. Forfatningsmessig må en slik personlig inngrep~~
~~fra kongens side være en meget tvilsom sak. Det er fastslått i Grunnloven~~
~~at Kongen selv ikke kan trekkes til ansvar for sine handlinger, og når~~

Men nå hendte noe utenfor det vanlige: mot sin regjering rådde Kongen seg til arbeiderpartiet og ga dette i oppdrag å danne regjering. Det er visst første og eneste gang i hele tiden fra 1905 til 1940 at kong Håakon har tatt en beslutning i en politisk sak uten å følge råd fra ansvarlige politikere. Forfatningsmessig må en slik personlig inngrep fra kongens side være en meget tvilsom sak. Det er fastslått i Grunnloven at Kongen selv ikke kan trekkes til ansvar for sine handlinger, og når

han da opptrer uten råd av ansvarlige statsråder, er det ingen som bærer ansvaret for hans handlinger.

Så ble da regjeringen Hornsrud utnevnt ^{27/} 27. januar 1928, med Fr. Monsen til "forsvarsminister". I sin helsingstale til Stortinget sa denne regjering:

Dessuten vil regjeringen foreslå alle årets våpenøvelser sløyfet og andre besparelser på militærbudsjettet, samt forberede full avvæpning.

For den som ikke er inne i de demokratiske irrganger kan det kanskje se litt rart ut at det skulle haste slik med dette at rikets øverste krigsherre måtte gå til et forfatningsmessig tvilsomt skritt. Det får være som det vil med det, det er ikke gjenstand for kritikk. Men en ting er sikkert, og det er at dette kongelige initiativ økte mismotet hos forsvarsrets venner.

Nå, regjeringen Hornsrud fikk en kort levetid, fra 28/1 til 15/2 samme år, men den ~~gikk ut~~ fikk da utrettet en del. Etter forslag fra "forsvarsminister" Monsen ble det satt fram proposisjon om en kommisjon som skulle legge til rette den videre framgang i nedlegging av vårt forsvaret. Dessuten ble vår mangfoldige venn og seinere statsminister Einar Gerhardsen, som sammen med et par andre i november 1927 atter var blitt dømt, denne gang for oppfordring til tjueri, sloppet løs av fengslet. og beuådel.

XII

Om arbeiderpartienes strev i 1920-årene ~~er heller seilene til 30-årene~~ skal vi her ta med noen vitnemål fra Stortingets forhandlinger.

I 1923 og 1924 foreslo disse partiene alle militærutgifter redusert slik at de bare dekket utgifter som var bundet ved lov eller reglement. Forslagene ble nedstemt.

Året etter gikk de videre. Nå var avrustningseksperten Fr. Monsen blitt medlem av militærkomiteen, og nå gikk forslaget ut på hel avrustning, subsidiært at regjeringen skulle forberede og snarest mulig legge

fram forslag om nedlegging av vårt ~~kar~~armilitærstell.

I den forsterkede militærkomite som satt sammen vinterhalvåret 1928-27 for å ta standpunkt til framlegg vi kommer til seinere om ny forsvarsordning, finner vi atter hr Mohsen som nå sammen med Blisen-Hagen og Thorvik la fram dette forslag:

Vernepliktsloven av 19-7-1910 med forandringer av 20-8-1915 og 14-8-1918 oppheves.
 Samtlige befestningsanlegg nedlegges.
~~Militæren~~ Det materiell for hær og marine som frigjøres ved avrustningen, overføres til andre offentlige virksomheter, eller selges.
 Militære verfter, fabrikker, verksteder, laboratorier m.v. overgår til sivil virksomhet eller avvikles.
 Militærvesenets administrative organer og den militære skolevirksomhet avvikles.
 Det personale som ved avrustningen overflødiggjøres, overføres til annen beskjeftigelse eller holdes skadesløs av det offentlige.
 Et oppsyn til bevoktning av vårt sjöterritorium m.v. opprettes.
 Regjeringen anmodes om å framkomme med de nödvendige forslag til beslutninger som følger av dette vedtak. ^y

~~Da arbeiderpartiet vil ha det. For å få lagt alt til rette for statsomvelting og klassesdiktaturet skulle vi legge vårt land helt åpent for invasjon. Og dette parti er det som ^{etter okkupasjonen} nå med folkets sanksjon er satt i höysetet. ~~Må en ikke skamme seg over å være nordmann!~~~~

Da arbeiderpartiet så etter spesielt kongelig initiativ laget sin fjorten dags regjering, ble det som för nevnt etter forslag av Mohsen satt fram kgl. proposisjon om en ~~kommisjon~~ avrustnings-kommisjon. Denne proposisjon ble riktig nok tilbakekalt av den fölgende regjering Mowinkel, men derfor er skampletten ^{på} for arbeiderpartiet ikke mindre.

~~Mohsen er den mann på Stortinget som har drømt de konge og~~

Vi skal seinere se at arbeiderpartiet fulgte sin avrustningslinje til langt ut i 1930-årene, og da karene til slutt så smått kom til andre resultater, var det fordi de fölte sitt parti, seg selv og utsiktene til å få etablert eget diktatur truet.

^y Just. S. m. 2 for 1927.

Monsen er vel den mann på Stortinget som har drevet det lengst i nedbrytningen av forsvaret. Generalkrigskommissær Alf Mjøen har gitt ham ~~denne åpne attesten~~ denne åpne attesten: "Som militærkomiteens formann i fjorten år hadde jeg til stadighet kamper med Monsen, Olsen-Hagen ~~xxx~~ m. fl. Men Monsen var den strideste. Han var i utpreget grad det brukne geværs drabant."

Han, Monsen, kom på Stortinget i 1922, valgt ^{fra byene i Hedmark og Oppland} ~~av byvalgkretsene i Op-~~
~~plandene~~ fylker. Da arbeiderpartiet sprakk i 1923 og skilte ut kommunistene, fulgte han de siste som dengang var de sterkeste i ^{hans valgkrets} kretsen, og som sjonglerende moskvakommunist ble han gjenvalgt i 1924. Men i ^{1927,} ~~1928,~~ etter samlingen og da valgvingen hadde snudd seg, gikk han med i samlingen og ble "forsvarsminister" i Hornsruds fjorten dages regjering.

I 1928 sendte arbeiderpartiet og ungdomsfylkingen ut en brosjyre med denne lovende tittel: "Sannheten om militærvesenet. Av forsvarsministeren i arbeiderregjeringen Fr. Monsen". Av dette skamløse ~~skrik~~ skrift, som har spillet en stor rolle i vår forsvarspolitik, torde det være nok her å ta med et par sitater:

Politik { Sammen med Statens øvrige maktmidler, de borgerlige lover, domstolene og fengslene er det militærvesenets oppgave å slå ned ethvert forsøk på å omstyrte den kapitalistiske samfundsorden eller forandre den i ~~xxx~~ strid med den herskende klasses interesser. Det er "forsvarets" egentligste og viktigste oppgave.

Derfor altså, fordi militærstellet var en hindring for arbeiderpartiets høyforraderske planer om statsomvelting, måtte det vekk. Samstundes skulle så arbeiderne forberede seg på borgerkrigen:

Polit { Arbeiderklassens standpunkt er klart: Skal veien fram til et sosialistisk samfund gå gjennom kamp med våpen i hånd, må arbeiderklassen i tide sørge for å ha de organisasjoner og de maktmidler som er nødvendige.

Det er forsvarsministeren i Kongens råd som skriver slikt!

~~Samme Monsen sendte i valgåret 1930 ut en brosjyre: "Avvæpning eller militarisme?" med undertitel: "Fram til avvæpning", og i den stortingsperiode som ~~xxxxx~~ nå kom skulle han og hans parti nærmere få demonstrere sin nasjonalt ynkelige holdning.~~
~~Det kommer vi til senere.~~

~~Monsen og hans gjerninger i 1930-årene kommer vi nærmere til seinere. Her skal bare kort nevnes noen hovedtrekk.~~

I valgåret 1930 sendte Monsen ut en brosjyre: "Avvæpning eller militarisme?" med undertitel: "Fram til avvæpning."

I 1932 og i 1933 tok samme Monsen på arbeiderpartiets vegne opp i Stortinget ~~forslag om å legge ned hær og marine med administrative organer, skoler, land og kystfestninger~~ et forslag, svarende til det han hadde vært mester for i 1927, om å legge ned både hæren og marinen med administrative organer, skoler, land og kystfestninger m. v. Forslagene ble nedvotert, og vi fikk forsvarsordningen av 1933. Men Monsen og arbeiderpartiet ga seg ikke med det, de gjentok sitt forslag i 1934.

Sett nå at arbeiderpartiet dengang hadde hatt flertall og Monsen fått sin vilje igjennom, er der da noen nå som tør nekte for at det ville ha vært fullbyrdet landsforræderi? Og hvorledes ville det da ha gått med rømlingene i 1940?

Hr Monsen ble satt til "forsvarsminister" i Nygaardsvolds regjering 1935 og saboterte i denne stilling forsvarsordningen av 1933. Nå etterpå søker han feigt å kaste skylden over på sine regjeringskolleger og på de militære! Kan en tro ~~hans hovedorgan~~ ^{Morgenbladet} har Arbeiderbladet, han i et valgforedrag på St. Hanshaugen 23-9-1945 fått seg til å si dette:

Vi hørte jo aldri noe fra de ~~militære~~ fagkyndige, fra de militære sjefer. Hvorfor hevdet de ikke at forsvaret måtte moderniseres? Hvilken regjering eller hvilket Storting kan ta initiativet på et slikt spesialfelt som det militære, når ikke de sakkyndige sier fra?*)

En slik tale, feig og løgnaktig ~~som vi seinere skal se den er,~~ brennemerker sin mann.

Det var den samme Monsen som på Stortinget 1945 ble enstemmig valgt til tingets første president, landets høyeste æresstilling!

~~Der var ikke ei mus som peip.~~

~~Enne en gang, men en ikke skam me seg breva våre nordmenn,~~
 Vi fantest her opp Morgenbladet for 25/9-45

XIV

Det kan til vår nasjonale skam ikke nok innprentes at ~~med~~ den ondarte oppøsinga som ^{ble drevet} ~~midlingene drev~~ mot forsvaret og dets bærere, og snakket om at det nyttet ikke, hadde grepet om seg i vide kretser. Til dette kom en naiv tro på den sikkerhet som Folkeforbundet skulle yte og et respektabelt strev for å redusere statens utgifter i en økonomisk vanskelig tid.

Men når dette er sagt, må en med det samme legge til at ingen regjering eller parti fant gjenreisningen av forsvaret så viktig at de satte ~~no~~ noe alvorlig inn på det. Ikke en regjeringskrise er å notere av den grunn.

I Oslo formannskap var venstres representant i 1924 med på en adresse til Stortinget om å sløyfe våpenøvelsene, og om det vel ikke var så mange borgerlige representanter som lot seg drive så langt, så gikk de alle utenom bøyggen når mest det gjaldt. De bøyet ~~med~~ unna for ~~kerket, for~~ mengden, for det saue-flertallet som ~~Kirk~~ Kierkegaard kaller ~~de~~ "det onde i verden".

Og det tyngste av alt: vi manglet mannen, han som på hellig nasjonal grunn ~~grunn~~ og på tvers av og over alle partigrenser kunne samle de nasjonale krefter i folket og vekke viljen til liv. *Vi manglet en Georg Sten*

Gullhjelmene var der ingen som ~~spørte etter~~ spurte etter.

I tolv lange år etter den første verdenskrig hadde øvelsestiden i vårt hovedvåpen infanteriet praktisk talt bare vært 48 dager i stedet for 144, en ordning som kommanderende general sterkt hadde kritisert. Soldater, skrev han, som ^{og siden for lengere tid har vært uten militærøvelse} sendes hjem etter 48 dages rekruttskole, er helt ubrukbare for krig.

Mowinkel

Endelig, i slutten av februar 1926, fremmed venstre-regjeringen en proposisjon om ny hærordning. Til grunn for denne var lagt innstillingen fra Forsvarskommisjonen av 1920, men regjeringen "hadde funnet det nødvendige og forsvarlige å gå videre i reduksjon og besparelser." Således skulle bl. a. distriktsbefalet sløyfes og det fastlønte befall sterkt re-

duseries. Med omsyn til sjøforsvaret var ~~kankan~~ det tanken å komme med framlegg seinere, men så langt kom denne regjering ikke, for en ukes tid etter at proposisjoner om ny hærordning var lagt fram, falt regjeringen på en annen sak.

Den nye regjering, høyre-regjeringen Lykke, tok sin forgjengers proposisjon tilbake og sendte noen måneder etter til Stortinget en melding om hvorledes den mente en burde ordne forsvaret. Den ville ha med distriktsbefalet, men ellers var regjeringen med omsyn til kærbudsjettet blitt stående ved den samme årssum som i den tilbakekalte proposisjon, nemlig 28 millioner. Til flåten og flyvåpenet foreslo regjeringen 17,5 millioner resp. 4,5. Tilsammen skulle normalbudsjettet således komme på 50 millioner årlig. Til dette kom en del engangs- og overgangsutgifter.

X Stortingets militærkomite, forsterket med fire mann, satt sammen etter sesongen for å ta standpunkt i saken. Her ble resultatet at mens arbeiderpartiets representanter la fram sitt avrustningsforslag, det som er referert foran under punkt XII, sluttet komiteens flertall seg stort sett til regjeringens framlegg om et normalbudsjett på 50 millioner. Men da saken kom fore i Stortinget i januar-februar 1927, ble denne sum knappet av til 40 millioner. Dette vil si en stor reduksjon, ~~xxx~~ sett i forhold til framlegget fra Forsvarskommisjonen av 1920.

I samsvar med denne avgjørd fremmet så regjeringen Lykke sin endelige detalj-proposisjon i april 1927. Normalbudsjettets 40 millioner ble fordelt med 27,6 på hæren og 12,4 på flåten*). Tallet på fastlønnen befall ble sterkt redusert, og øvelsestiden for storparten av hærens menige satt ned fra 144 til 108 dager.

Nyordningen ble vedtatt av Stortinget i juni 1927 og skulle ha tråd i kraft fra 1 januar 1930.

Men den ble aldri gjennomført.

*)

Utenfor normalbudsjettet reknert de med såkalte engangs- og overgangs-utgifter, ca 10 millioner kroner årlig i ti til tolv år.

XV

Mismot og uvettig fredssnakk, på mange hold ~~ble~~ tettet sammen med et mindreverdige håp om at andre skulle greie brasene for oss om det kom til stykket, hadde fengget slik at i 1929 foreslo en borgerlig representant fra de tykkeste villiastrøk omkring Oslo i Stortinget ytterlig nedskjæring av utgiftene til forsvaret, således at en kunne få slippe med 30 millioner årlig.

Dette hendte under Mowinckels annen regjering. Da dette forslag, og den måten det ble mottatt på, for meg skulle føre til et vendepunkt i min ^{vel} stilling til de politiske partiene, er det ^{vel} best, for ikke å gjøre Mowinckel urett, å referere noen linjer av hans svar:

Jeg tror ~~ikke der finnes noe selv~~ ikke der finnes noe selvstendig land som betaler så lite, både i virkeligheten og relativt, til sitt forsvar som Norge gjør. Men vel, hr Thomesen vil altså foreslå at man skal ~~brake~~ bringe den årlige utgift ned til 30 millioner kroner, og til det vil jeg svare: La oss saklig undersøke det spørsmål. Det kan - - - være ønskelig også som grunnlag for en framtidig meningsutveksling om dette spørsmål at denne sak blir ordentlig saklig undersøkt.

De militære sjefer fikk nå fluksens i oppdrag å utarbeide planer på dette grunnlag. Sjelden har vel en ordre blitt etterkommet med så alvorlige advarsler om ikke å gå på noe slikt. Holtfodt, som nå var kommanderende general, sa uttrykkelig fra at det han leverte, bare framkom fordi regjeringen hadde forlangt det. Og i sin utgreiing skrev han harde ord om den tankeverden som lå bak forslaget om ytterlig senking av forsvarets yteevne, således bl. a. dette:

En hærordning kan ikke bygge på dagens konstellasjon og så fastlåses. Når krigen kommer, vil den alltid arte seg som en uhyre "overraskelse". Maktens sannsynlige gruppering under en vordende krig veksler som bildene i et kaleidoskop. Det eneste helt sikre grunnlag for en forsvarsordning i Norge er at et angrep kan bli rettet mot vårt land over havet, over land eller fra luften.

Verdien av den hjelp vi kan få fra Folkeforbundet er helt uten verdi da ethvert medlem selv kan avgjøre hvorvidt og i hvilken utstrekning det vil yte et annet medlem assistanse.

Å tro at Norges eksempel skulle virke til at en eneste soldat eller barkasse blir sløffet noe sted i verden er en selvovertvurdering som nærmest ville virke komisk, hvis den ikke var så overordentlig farlig for vårt lands framtid.

Også kommanderende admiral uttalte seg sterkt mot et marinebudsjett på bare 15 millioner kroner.

Intet hjelp. I mai 1930 sendte regjeringen en melding til Stortinget om at den var blitt stående ved 17 millioner til landsforsvaret og 15 millioner til sjøforsvaret, altså tilsammen 32 millioner. Av de 15 millioner til marinen vedkom ~~kr 1 250 000~~ ^{1 1/4 million} kystartilleriet, som tidligere hadde ligget under hæren, så sammenliknet med tidligere ville marines budsjett komme på ~~kr 13 750 000~~ ^{13 3/4 millioner}.

En ny kommanderende ~~admiral~~ ^{general} (Bauck) sendte nå en inntrengende advarsel til Forsvarsdepartementet, men uten noen virkning. Den 3 mai 1931 fremsatte regjeringen Mowinckel sin proposisjon om forsvarsordningen etter de retningslinjer som var gitt i regjeringens melding til Stortinget for et år siden.

Så kom bondepartiet til regjeringssmakten. Men nå var stillingen i Stortinget og forsvarsviljen i folket blitt så undergravet av arbeiderpartiets årelange nedbrytningsvirke, og av borgerlige medløpere, at denne regjering ^{i sitt forslag juni 1931} bare fant å kunne foreslå noen endringer i framlegget fra regjeringen Mowinckel, for å øke effektiviteten. Disse endringer ville medføre en samlet merutgift på om lag 3 millioner, slik at det årlige budsjett kom på 35 millioner kroner. Mellom de forbedringer bondeparti-regjeringen tok opp var 90 dages våpenøvelse, men Stortinget slo av til 84. Dette viser stillingen.

Resultatet av det hele ble at Stortinget den 10 februar 1933 vedtok den nye forsvarsordningen. Etter denne skulle normalbudsjettene utgjøre: for hæren ca 18 900 000, for marinen ca 13 600 000 (derav kr xxx xxxxxx ~~for hæren~~ 3 500 000 til nybygging), for kystartilleriet kr 1 400 000. Tilsammen således noe slikt som 33 900 000.

Ordnningen skulle træ i kraft fra 1 juli 1934.

Høyre hadde i militærkomiteen og ellers kritisert ordningen sterkt, men stemte til slutt i Stortinget ~~ix~~ sammen med bondepartiet og venstre for den, fordi noe bedre ikke var å oppnå under den daværende stilling i Stortinget. Arbeiderpartiet stemte for hel avrustning, ~~det kommer vi til~~

32
Den knekken vårt forsvar fikk ved ordningen av 1933 torde gå fram av noen eksempler, som gjelder hæren:

Tallene opp

	Den gamle hærordning	Hærordn. 1927	Hærordn. 1933
Øvelsestiden for storparten av hærens stridende - - - - -	144	108	84
Tallet på infanteribataljoner	55	40	30
Tallet på fastlønnet befal	3750	2540*)	1570*)

Det er å merke og sterkt å understreke at det var uttrykkelig forutsatt at ordningen av 1933 var en minimumsordning, som måtte bli å utbygge "hvis situasjonen endrer seg slik at ~~krigsfare~~ krigsfaren blir mer truende." Nyordningen forutsatte derfor en "foruttsende utenriksledelse", som i tide tok initiativet til å få forsvaret styrket om verdenssituasjonen krevde det.

Det som er nevnt under dette og foregående romertall om de forhandlinger som førte til forsvarsordningen av 1933, er bare et sterkt sammen-
trengt referat. Meget kunne der være å føye til, dersom bildet skulle bli fullstendig. Men det vesentligste er, tror jeg, tatt med.

Det er sagt om ordningen av 1933 at så svekket enn vårt forsvar var blitt ved den, ville det likevel ha vært styrker nok til å hindre in-
~~vasjonen, dersom bare forsvarsordningen var blitt skikkelig gjennomført.~~
~~Men det ble den på langt nær ikke. Utro rikstjenerere, som ble satt~~
~~til å greie med gjennomføringen, drev likefram sabotasje med forsvaret,~~
~~og det på randen av stupet.~~ vasjonen, ~~ennå~~ selv om forsvarsordningen ikke var blitt utbygget da krigsfaren truet, dersom den bare var blitt skikkelig gjennomført.

Men det ble den på langt nær ikke. Utro rikstjenerere, som ble satt til å greie med gjennomføringen, drev likefram sabotasje med ^{forsvaret} gjennomføringen, og det på randen av stupet!

*) Herav ca 1100 vernepliktig lønnet befal.

XVI

I sitt program for stortingsvalget 1930 satte arbeiderpartiet opp denne militærpost:

Energisk arbeid for å gjennomføre full avvæpning. De innsparte beløp anvendes til å styrke den finansielle stilling og til fremme av produktiv virksomhet.

Ved valget fikk arbeiderpartiet 47 representanter, mot tidligere 59 pluss 3 kommunister. Disse siste kommunistene var nå og inntil 1945 slått ut, men de var ikke borte for det. Enkeltvis var de gått inn i arbeiderpartiet, således blant andre Fr. Monsen, og ~~Emil Stang~~.

I den forsterkede Stortingets militærkomite som i tiden 1931-33 behandlet forslagene til ny forsvarsordning, gikk arbeiderpartiets fraksje med Monsen i spissen "energisk" inn for fullstendig avvikling av forsvarret. De konkluderte med dette forslag:

I

Hæren og marinen med administrative organer, skoler, land- og kystfestninger m.v. nedlegges.

Verneplikten oppheves. — — — — —

~~Private bevæpnede organisasjoner oppløses, og deres våpen overlates til statsmakten.~~

II

A. Der opprettes en kystvakt som har som oppgave å føre oppsyn på vårt sjøterritorium under krig mellom andre makter og herunder vareta Norges interesser og hindre tilfeldige nøytralitetskrenkelser innen vår territorialgrense. Kystvakten skal ut over dette oppsyn ikke ha nogen krigsmessige oppgaver. Overfor tilsiktede nøytralitetskrenkelser og direkte krigerske angrep mot kysten av andre staters militære stridskrefter skal kystvakten ivareta de norske interesser ved å konstatere det nøytralitetsbrudd som har funnet sted og nedlegge protest, således at det inntrufne kan bli gjort til gjenstand for diplomatiske behandling og eventuelle avgjørelser ved voldgift. I fred skal kystvaktens materiell og personell delta i ekspedisjoner til støtte for norsk næringsliv i Ishavet, i fiskerioppsynet på kysten, sjøoppmålingen og andre liknende gjøremål som det ved lov blir bestemt.

B. Der opprettes en landvakt med den oppgave å holde oppsyn ved Norges landegrense under krig mellom andre makter — — — — — Landvakten skal ikke innlate seg på krigshandlinger overfor direkte angrep på landet av andre makters organiserte militære styrker eller overfor tilsiktede nøytralitetskrenkelser av disse. I slike tilfelle skal landvakten forholde seg på samme måte som kystvakten under punkt A.

C. Regjeringen anmodes om å framlegge forslag til lov om kystvaktens og landvaktens organisasjon — — — — —

III

De av militærvesenets faste eiendommer og beholdninger m.v. som er nødvendige for den vaktordning som opprettes, går over til denne. Det øvrige går over til andre statsformål eller realiseres sammen med militærvesenets øvrige aktiver av liknende art — — — — —

Dette framlegg om å legge landet vårt helt åpent for fiendtlig angrep og invasjon tok Monsen på vegne av arbeiderpartiet opp i Stortinget 11 juni 1932, og han forklarte da muntlig: "Kjernen i spørsmålet er jo at militærvesenet både til lands og vanns skal avskaffes, og at vi i stedet oppretter et sivilt grenseoppsyn, som ingen krigsmessige oppgaver skal ha.")

Neste år, den 2 februar 1933, var arbeiderpartiet ved Monsen igjen fram på med det samme framlegg i Stortinget, og han sa nå bl. a.: "Med vårt forslag om vaktvern mener vi full og hel avrustning, vi mener for godt å forlate det militære forsvar." 3)

At hele arbeiderpartiet sto bak ble understreket da det på landsmøtet 1933 enstemmig ble vedtatt en programpost som lød slik: "Avrustning. Vaktvern som bare har politimessige oppgaver."

Ved valget høsten 1933 fikk arbeiderpartiet 69 representanter, en økning på 22 mann. Og nå foreslo partiet i Stortinget ¹⁹³⁴ at den forsvarsordning som var vedtatt året før ikke skulle gjennomføres, og at regjeringen skulle legge fram forslag til lov om organisasjon av en ~~slik~~ sivil land- og kystvakt, ^{slik} som ~~partiet~~ var skissert i partiets framlegg av 1932 og 1933. Forslaget fikk 66 stemmer, mens 76 stemte mot. Det var således nær på at ordningen av 1933 var blitt slått overende, og hele forsvaret nedlagt.

*

Undersøkelseskommissjonen av 1945 nevner intet om arbeiderpartiets avrustningsforslag i 1920-arene, intet om Trammøls, ~~og Gerhardsens~~ Torps og Gerhardsens oppøsing til hat mot forsvaret for at de så meget lettere kunne komme til med sin borgerkrig og statsomvelting, intet om Monsens brosjyrer og kongelige proposisjon da han var blitt "forsvarsminister". Partiets forslag av 1932 og 1933 har kommissjonen ikke godt kunnet overse, men forslaget er ikke sitert, og omtalen av det er så pyntelig at en tydelig merker kompromiset. Det har vel vært en av de ting som måtte til for å komme fram til en "enstemmig" innstilling.

Innstillingen ^{fra kommissjonen} har til sluttsats denne vidunderlige formuleringen:

1) St. Tid. 1932, s. 276 2) St. Tid. 1932, s. 276 3) St. Tid. 1933, s. 276

Til den svekkelse av forsvaret som betinget ved forordningen av 1927 og forsvarsordningen av 1933 har samtlige politiske partier medvirket, om enn på forskjellig måte. Selv arbeiderpartiet som prinsipielt var mot forsvaret, bidro sitt ved subsidiært å stemme for de minste utgifter.

Tenk det: Selv arbeiderpartiet bidro sitt!

Og i et seinere innlegg i debatten holdt han fram belgieren Émile Vanderveldes ord på vegne "av millioner organiserte arbeidere" at skulle det ennå en gang komme til krig, så "ville ikke arbeiderne legge våpene ned, men de ville vende dem den andre veien", - en åpen trussel om opprør i tilfelle mobilisering. ^{2/}

NB. 1935

Det sentrale i valgkampen 1935 hadde vært botemidler mot arbeidsløysa, og en kan vel si at det var på slagordet "hele folket i arbeid" at arbeiderpartiet ved valget hadde fått en økning på hele 22 representanter i tinget. Og nå hendte etter hvert det som ingen tidligere hadde drømt om: bondepartiet gikk til forhandlinger med arbeiderpartiet. Resultatet av dette kameratekteskap var at den 20 mars 1935 overtok arbeiderpartiet regjeringsmakten med Johan Nygaardsvold til sjef, Halvdan Koht utenriksminister og det brukne geværs lakei R. Fr. Monsen til "forsvarsminister".

Kort etter at regjeringen Nygaardsvold hadde tiltrått kom hærens budsjett opp i Stortinget. Arbeiderpartiet foreslo prinsipielt at våpenøvelsene skulle sløyfes og subsidiært at de ble fastsatt til 48 dager. Forslaget ble nedvotert, men samstundes ble et framlegg fra det borgerlige komiteflertall om forskjellige tilleggsøvinger, blant annet til fellesøvelser ved divisjonene, også forkastet.

Den internasjonale stilling var nå denne: Avrustningskonferansen var brutt sammen 1934, i Sovjet Samveldet hadde opprustning pågått i lang tid, og i Tyskland var den et faktum fra 1934. I oktober 1935 kom Italias angrep på Etiopia, og i mars 1936 Hitlers inmarsj i Rhinland.

I de dager da Haile Selassie flyktet og Mussolinis tropper rykket inn i Etiopias hovedstad, holdt arbeiderpartiet sitt landsmøte 22-24 mai 1936. Her ble vedtatt en militærpost som begynner slik:

Det norske arbeiderparti vil bekjempe enhver rustningspolitikk. Militærvesenet omlegges til vaktvern. Oppgaven i den kommende 3 års periode er å forberede denne omlegging, - - -

"Oppgaven i den kommende tre års periode, det vil si i 1937-38-39, er ~~xxx~~ å forberede denne omlegning". Der skulle gå trolld i ord. I og med ^{ble} kapitulasjonen juni 1940 ~~xxx~~ den grundig gjennomført.

Men forvirringen i arbeiderpartiet dengang, i 1936, var også grundig. Det viser resten av militærposten. Omleggingen til vaktvern skulle forberedes:

...bl. a. ved å innføre en befalsordning som sikrer at rekrutteringen kan foregå fra de brede befolkningslag.- Alle samfundslag må ha den samme adgang til å ta del i og sette sitt preg på militærvesenet, som derfor må bygge på almindelig verneplikt. Med sikte på de vanskeligheter en krig fører med seg, opptas et energisk arbeid for å gjøre Norge mest mulig selvberget.

Gode borgerlige saker alt sammen. Særlig er dette godt med den almindelige verneplikten, som arbeiderpartiet nå fører opp etter i en menneskealder å ha preket militærstreik og bort med all verneplikt.

Hvorledes omlegging til vaktvern kan gå sammen med almindelig verneplikt er ikke godt å si, og lar seg neppe ~~forklarer~~ logisk forklare, uten som et dekke i forvirringen over stridende retninger i partiet.

Da Tranmæl på landsmøtet skulle forklare denne forvrøvlede militærposten for sin menighet, sa han: "Det er et livsspørsmål for Sovjet i dag å sette seg i forsvarsstand. Men da skal vi ikke legge veien åpen for dem som vil overfalle Sovjet. At Sovjet skal forsvare seg, det erkjenner vi. Da må vi se på vår egen stilling."

Arbeiderpartiet og ikke minst Tranmæl hadde i en menneskealder arbeidet for at vi skulle legge vårt eget land helt åpent. Forsvare vårt eget land, det skulle vi ikke. Men nå, da det så ut til at Sovjet var i faresonen, ble tonen en annen. Sovjet måtte forsvare seg, og vi skulle slutte opp om Sovjet. Derfor måtte ^{partiet} vi endre signaler i norsk militærspørsmål!

Men da det så seinere viste seg at Sovjet Samveldet meget vel uten Tranmæls hjelp forsto å greie sine egne affærer -ved overenskomsten med Tyskland og overfallet på Finnland høsten 1939-, ble det tranmælske omsyn til Sovjet hengende i luften.

Arbeiderpartiets tidligere generalsekretær, stortingsmann Olav Oksvik

~~XVIII~~

Det var ikke nasjonalkjensle i dette ords hellige tydning som var drivfjæren til arbeiderpartiets tøvede såkalte kursendring i 1936 og følgende halvkraps politikk. Det ville vel også ha vært for meget for langt at et parti som i nær en menneskealder hadde søkt å ~~drøp~~ drepe nasjonalkjenslen i folket, et parti som hadde heist den røde kluten på kommunebygningen i landets hovedstad og bare ventet på den dag de kunne komme til med det også på stortingsbygningen, et parti som i en årrekke ledde arbeidet for å legge ned hele vårt forsvar slik at vårt land kunne bli lagt helt åpent for fiendtlig angrep og invasjon, - at dette parti plutselig skulle bli nasjonalt!

Undersøkelseskommissjonen av 1945 gir denne forklaring: "Det er ikke tvilsomt at det var nasjonalsosialistenes overtagelse av makten i Tyskland som i første rekke brakte arbeiderpartiet til å foreta en kursendring i forsvarspolitikken." Til dette er det å si at nettopp i de årene nasjonalsosialistene tok over makten i Tyskland, var det arbeiderpartiet hos oss, riktig nok for siste gang, la fram sitt ~~avrustningsforslag~~ forslag om hel avrustning. Så det stemmer ikke ganske.

Men noe er der i det. Her hadde arbeiderpartiet så lenge preket sitt diktatur at karene tok til å tvile på det selv. Så samlet folket seg i Tyskland om Hitler, en samling som ikke gikk gjennom borgerkrig, men ved avrøstning. Og da Hitler kom til makten, innførte han sitt eget diktatur, han slo marxistene med deres eget høypriste våpen. Skulle en liknende samling komme i stand i vårt land, ville det være slutt med tanken på arbeiderpartiets klassesdiktatur, og partiet kunne si farvel til håpet om et overstorting i Folkets Hus.

Tanken var skremmende, og ut fra denne rent partimessige redsel må en se det når der i de år som kom foregikk en slags famlende og vikende nyorientering i arbeiderpartiet.

Men ellers er å si at nyorienteringen stakk ikke så dypt. Noen måneder før landsmøtet 1936 sa partiets formann, da fungerende "forsvarsmi-

nister" Oscar Torp i Stortinget, og det ble gjentaat og understreket av partiets ordfører i Stortinget, Støstad, noen uker etter:

Jeg vil likevel framholde at regjeringens og regjeringspartiets stilling til militærvesenet er kjent. Vi har ikke endret noe i vårt prinsipielle syn i så henseende. - - - Vi går ut fra det som må være ledetråden for hele vår militærpolitikk at Norge vil ikke og kan ikke føre krig.

Visstnok var der enkelte menige i partiet som fra 1937 og frametter holdt på en mere aktiv forsvarspolitik. Men de var vildringer som ikke hadde mere vekt i partiet enn at Nygaardsvold i et hemmelig stortingsmøte ~~kunne~~ så seint som i mai 1939 kunne avfeie en av dem med at han ville "få lov å si at de betraktninger som hr Colbjørnsen kom med om militærbudsjettets høyde, vel får stå for hans og (høyrerepresentanten) Sverdrups egen rekning."

Monsen hadde i 1933 da han la fram forslaget om avrustning holdt fram: Vi kan ikke og vil ikke forsvare oss. På partiets landsmøte 1936 endret Halvdan Koht dette til: Vi kan ikke og vil ikke ha noe "sterkt militærvesen". ~~Ettersom~~ I nyansen mellom disse to utsagn ligger partiets "nyorientering". Det var Kohts linje som ble regjeringens politikk, og til å gjennomføre den var satt avrustningsmannen av 1925 - 1934 Fr. Monsen. Resultatet måtte bli deretter. De løyvinger som ble gitt i regjeringen Nygaardsvolds første år, dekket ikke engang minimumskravene i forsvarsordningen av 1933, og da endelig noe ble gjort, var det for seint. Ikke bare var forutsetningen om at forsvaret skulle ~~utbygges~~ videre utbygges når krigsfare truet, blitt helt neglisjert, men kravene til forsvaret var ~~nedgått~~ i de årene da det brente under føtterne blitt skrudd så langt ned at da krigen kom til oss sto vi der med ~~2000~~ bare 7000 mann lite ^{svake} ~~svake~~ og ^{skadde} ~~svakt~~ bevæpnede tropper i hele Sør Norge, ~~i stedet for 20-30 000 vel bevæpnede og mobile styrker, som var den "nøytralitetsvakt" som var forutsatt da forsvarsordningen ble utarbeidet.~~

"Det er derfor ^{meget} beklagelig", sier den forsiktige Undersøkelseskommissjon

net, "at regjeringens ledende menn satt så sterkt forankret i sin gamle uvilje mot forsvaret at de unnlot å gjøre det som i denne tid burde ha vært ~~gjort~~ deres plikt å gjøre, og som langt mere energisk ble gjort i Europas andre land, også de nordiske."

Phil }
 Gikk til sin gerning de norske mænd
 viljeløst vimrende, ~~xixix~~ vidste ej hvorhen, -
 skrukker sig hjerterne, smyger sig sindene,
 veke som vaggende vidjer for vindene.

XIX

Ved valget ~~aa~~ 1936 hadde arbeiderpartiet fått 70 representanter og de andre partier tilsammen 80. Arbeiderpartiet, som etter dette ble sittende med regjeringsmakten, hadde således ikke fullt 47% av mandatene.

I stortinget hadde Monsen karakterisert nyordningen av 1933 som "et militært narrespill som ikke bare er uten verdi for landets forsvar, men som like fram ved sin eksistens er en fare for landets frihet og selvstendighet i stedet for et vern." Samme Monsen var det som i 1925, 1927, 1928, 1933 og 1934 hadde satt fram eller fremmet forslag om hel og full avrustning, og ellers på annen måte skjöttet dette sitt ~~midlings~~ verk. Denne mann var nå satt til "forsvarsminister", og da han var syk en tid, fra 20/12-35 til 15/8-36, ble Oscar Torp konstituert i stillingen, den samme mann som i 1924 var blitt fradømt^m retten til å tjene i rikets hær! Med dette er også regjeringens sjef, ^{Johan Nygaardsvold,} satt på plass i patriotenes billedgalleri.

Med dette riksstyre, utgått av et parti som i en menneskealder kynisk hadde søkt å drepe forsvarsviljen i folket, og som under slagordet: vi kan ikke og vil ikke forsvare oss! planmessig hadde virket for nasjonal avrustning, med dette riksstyre var det nå vårt stakkars ~~forretnings~~ land ^{for å si det med blomster fra Haramål,} skulle i stormen stride styrkløst beite fram mot 1940.

Forsvarsordningen av 1933 var etter forutsetningene som tidligere nevnt en minimumsordning, det vil si at den omfattet bare det som var nødvendig for oppsetting av den første nøytralitetsvakt og ikke mer. Den skul

le som det heter i innstillingen av 1932 "gi oss et nøytralitetsvern av begrenset styrke som alltid er mobiliseringsklart, og som innen en rimelig tidsfrist kan utvikles til et virkelig krigsforsvar, hvis situasjonen endrer seg slik at krigsfaren blir mere truende."

Med omsyn til dette krigsforsvar var det i proposisjonen til nyordningen satt fram disse hovedkrav:

1) At det med korteste varsel skulle kunne settes opp et nøytralitetsvern som var tilstrekkelig sterkt til å hevde vår nøytralitet under krig i andre land.

2) At forsvaret skulle gjøre det mulig for oss med held å gjennomføre en avgjørende kamp for landets frihet og eksistens, i tilfelle disse ble truet enten i forbindelse med nøytralitetsbrudd eller på annen måte.

Utenriksminister Koht skrev 1 oktober 1936 til forsvarsministeren: "Vi lever på ei krut-tønne, og eg går ut frå at her og ~~slå~~testyrken er budd på alt som kan henda". Og 1 september 1938 kjentest faren for krig så stor at Nygaardsvold telegraferte til Koht, som da var i Geneve, og ba ham sende hjem en formel til en nøytralitetserklæring om krigen brått skulle bryte ut.

Når stillingen var den, skulle en ha ventet at den første tanken dette måtte vekke hos alle nordmenn skulle være, var at forsvarsordningen som forutsatte fredelige tilhøve, og som forresten ennå ikke var gjennomført, nå hadde mistet sitt grunnlag, og at det nå gjaldt å bygge forsvaret ut slik som det var pekt på i proposisjonen.

Men det var langt fra at regjeringen tenkte på noe slikt. Den ville ikke engang være med på å sette den veike minimumsordningen ut i livet. Koht, som i 1936 skrev de alarmerende ordene til forsvarsministeren, sa i Stortinget som fungerende statsminister samme året: " - - -det er då ~~strik~~ stridt likevel å krevja at for di um dei borgarlege partia i 1935 gjorde eit kompromis um herskipnaden, så skal difor vi i arbeiderpartiet plent vera bundne til slik lojalitet mot det kompromisset som vi ikkje er ansvarlege for."

Denne talen, som alt annet forresten, viser hva hr Koht ~~og gjelike~~ ~~ker~~ mente med å være "budd på alt som kan henda", når det kom til stykket.

I desember 1936 la kommanderende general og admiral fram i Forsvarsrådet*) krav om 180 millioner kroner til innkjøp og omframøvelser for hæren og nybygging for marinen. Dette framlegg var en helt naturlig konsekvens av det som var sagt og skrevet da forsvarsordningen ble vedtatt i 1933. Det var noe av den utfylling som måtte til minimumsordningen, når krigsfare truet. Men det var langt fra at regjeringen, og en kan her ta Stortinget med, ville se den enkle sannhet i Øynene, - forslaget fra de sakkyndige ble knapt tatt i fullt alvor.

Kort etter var det slutt med møtene i Forsvarsrådet. Etter mai 1937 og like til krigsutbruddet ble intet møte holdt. Monsen skulle ikke ha noe mas fra de sakkyndige, og til forklaring sa han så seint som i februar 1939 at Forsvarsrådet var et fullstendig overflødig organ som ikke hadde noen misjon! Denne vanrøkt var et eklatant brudd på den instruks som var gitt av kongen i 1934, og den øker i høy grad den skyld som faller på "forsvarsminister" Monsens kappe.

Men ikke bare det. Endog minimumsordningen, den ordning som forutsatte fredelige tilhøve i Europa, ble sabotert. Eller som formannen i militærkomiteen av 1931-33, generalkrigskommissær Alf Mjøen, den mann som framfor noen annen kan vitne med sakkunnskap i spørsmålet, har sagt:

Hærordningen av 1933 ble kort og godt ikke gjennomført. Iallfall for den viktigste del: de 84 dages øvelse, hvorav de siste 24 dager skulle være øvelser for befalet i troppeføring. Det hadde i årrekker, ca 15 år, vært en skrikende mangel på øvelser for befalet derved at det bare var avholdt rekruttskole av 48 eller 60 dagers varighet.

En annen uttrykkelig forutsetning var fritrekingens opphør. I en årrekke hadde en tredjedel av rekruttstyrkene trukket seg fri, og en be-

*)

Forsvarsrådet var etablert ved kgl resolusjon av 5-1-1934. Formannen i rådet var forsvarsministeren. Forsvarsrådet skulle etter instruksjonen holde møte en gang hvert kvartal og ellers så ofte som forholdene gjorde det nødvendig. Det skulle orientere i militære og militærpolitiske spørsmål, og var ment å skulle være en vekker og et kontrollorgan for å holde motvillige statsråder til vindingen.

*) "Dagbladet" for 13/12-46

ordret streng legeundersøkelse besørget resten, ja rekruttstyrken ble endog begrenset til 250 mann pr regiment.

Det gikk fem år før disse to uttrykkelige forutsetninger for nyordningen av 1933 ble oppfylt. - - - Etter min formening var det ikke lojalt handlet av forsvarsministeren - og jeg bruker et mildt uttrykk - å vente i ca fem år med i sine budsjettforslag å oppfylle de foran ~~XXXX~~ omhandlede forutsetninger for nyordningen. ⁴⁾

Og intet ble gjort for å gjøre det mulig for vårt forsvar med hell å gjennomføre en avgjørende kamp for landets frihet og eksistens, slik som forutsatt var da nyordningen ble innført i 1933.

General ~~Ruge~~ Otto Buge, som var sekretær i den forsterkede militærkomite av 1931 og 1932, har i 1946 skrevet dette:

Hvis forsvarsordningen av 1933 i de følgende år var blitt gjennomført etter forutsetningene så ville vi høsten 1939 hatt 5 ganger 16 000 = ca 80 000 relativt veløvde soldater i de yngste årsklasser og tilstrekkelig med ungt velutdannet befal for denne styrken. - - - Hadde en så ved krigsutbruddet høsten 1939 kalt inn disse menn til bataljons- og feltøvelser, slik som også var forutsatt i forsvarsordningen av 1933 "når forholdene gjør økt krigsberedskap nødvendig", så ville vi i april 1940 hatt et virkelig nøytralitetsvern klar til aksjon. ⁵⁾

I stedet for dette sto vi der i april 1940 med 7 000 mann lite øvde og svakt vepnede tropper i hele Sør Norge.

~~"Det synes uforståelig", skriver Undersøkelseskommissjonen, "at hverken den kritiske situasjon i januar 1940, "Altmark"-saken i februar, kravet om gjennomgang til Finland i begynnelsen av mars eller det mer og mer truende språk fra Englands og Frankrikes side om Tysklands bruk av norske farvann, skaket regjeringen opp slik at den tok landets militære stilling opp til alvorlig overveielse." Det brennende spørsmål, hva vi skulle gjøre dersom vårt land ble utsatt for militært angrep, var ikke engang blitt drøftet i regjeringen, før ~~spørsmålet sto henf~~ krigen kom!~~

Slikt er ikke bare vanrøkt og pliktforsømming, det ^{var} er objektivt en forbrytelse mot folk og land.

Om ~~skyldspørsmålet~~ skriver Undersøkelseskommissjonen:

Dette kan ikke legges de militære sjefer til last. Gang på gang hadde de gjort de mest inntrengende forestillinger om den dørlige tilstand forsvar befant seg i, pekt på farene for et plutselig overfall og krevet meget store bevilgninger til materiell og øvelser. År etter år hadde de gjort oppmerksom på at forutsetningene for forsvarsordning av 1933 ikke var opprettholdt. - - - Det er ~~den~~ kommissjonens

~~mening at regjeringen må ta ansvaret for at kravet om et tilstrekkelig forsvar ikke ble oppfylt.~~

Likevel våger hr Monsen nå etterpå, 1 september 1945, å fortelle en ukritisk hop: "Vi ~~ha~~ hørte jo aldri noe fra de fagkyndige, fra de militære sjefer. Hvorfor hevdet de ikke at forsvaret måtte moderniseres?"

Krappyl.

XXI

Da partiformann Oscar Torp, som i 1924 var blitt dømt til fem måneders fengsel og tap av retten for ti år til å gjøre tjeneste i rikets hær, hadde avansert til vikarierende forsvarsminister, sa han i Stortinget 1 februar 1936:

Når vi legger fram et militærbudsjett som er holdt innenfor samme ramme som fjorårets budsjett, så er det fordi vi er klar over at det i Stortinget ikke er flertall for å foreta noen endringer i den retning vi kunne ønske.

Den samme grunn som Torp her førte fram for at han og hans parti ~~ikke~~ ikke kunne få avviklet hele forsvaret, fire år før angrepet på vårt land, den samme grunn, men ut fra et annet sinnelag, kunne forsvarets venner i de andre partiene ha kommet med når de måtte nøye seg med det maksimum som det under de rådende parlamentariske tilhøve var noen utsikt til å få gjennomført.

Det var så, det nytter ikke å nekte det, at arbeiderpartiets årelange niddingsverk med å undergrave viljen til forsvar, ~~ixraikakx~~ viljen til liv, hadde båret sine rike makkstukne frukter også innen de andre partiene.

"Jeg vil værge mit land"

I Gunnar Heibergs skuespill av 1912, er der en scene der Johan Löwen holder denne talen:

Det var en hingst. Veddeløpet lyste i dens utemmede øye. Dens spilte nesebor veiret fanfarer. Dens spente øren hørte mengdens jubelskrik, når den seiret på banen. Den stellet i ung fryd. Hopla. En hingst. Den løftet hodet. Den ser høyt. Dens fire ben står spente mot jorden. Sener og muskler er som stål under den bløte hud. Som en statue står den. Som en statue av ædelt liv. Så kommer dyrlegen. Gemytlig. ~~xgntxxxixxhanxnikx~~ ~~ixx~~ Han bøyer seg. Sst - t han snitter (later som han faller sammen og vralter med senket hode et par skritt som et elendig øk). Vallak, mi-damer og herrer. i. Leve Vallakiet!

Parentesen setter med minstre
typer

Gunnar Heiberg ante vel kanskje ikke dengang hvor sørgelig rett han skulle få. At det store flertallet av det norske folket om ikke så lenge skulle være blitt i den grad gjeldt at det lot seg dominere av skriket fra krapylet med det brukne gevær på sine usseldoms kluter. At det skulle la seg rive med på dødsferden like inn i Vallakiet.

Men således gikk det. Det var en borgerlig representant skulle være, som i 1929 med tilslutning av venstres fører la bomben under forsvarsordningen. Det var ~~Ba~~ bondepartiet som noen år etter gikk i kameratekteskap med arbeiderpartiet, så dette parti kunne få regjeringsmakten. Og de borgerlige partiene får ta sin store del av ansvaret for at forsvarsordningen av 1933 ble sabotert.

Og om det så var høyres fører, den ^{ne} hvileløse Jerusalems skomaker, så ~~surget han for i 1931 med sin avgjørende stemme at hans dus-venn Johan Nygaardsvold, til fortrenngsel for en borgerlig representant, ble valgt til viseformann i utenrikskomiteen. Og det var den samme Hambro som i 1945 bar fram forslaget om æreslønn til overevnukken.~~ *Da var det ham*

Vallak, mine damer og herrer. Leve Vallakiet.

XXII

Forsvarskommisjonen av 1920 skrevv i sin innstilling av 1921 om vår stilling under den første verdenskrig disse minneordene:

At vårt folk -i likhet med andre nøytrale stater- måtte tåle rett nærgående og sårende behandling fra de krigførendes side, det er så; men det står fast at innenfor norsk territorium tilloft ingen krigførende makt seg sådan opptreden at motparten derav kunne ta foranledning til motforholdsregler. Og her er vi ved sakens kjerne. Det var i krigens første tid nok av foreteelser som viste at våre nøytralitetsforanstaltninger ble ofret stor oppmerksomhet, især fra ententens side. Og det tør være utenfor tvil: hadde det skortet på oss enten på evne eller vilje til å sette noe inn på å hevde nøytraliteten overensstemmende med folkerettslige regler, da ville dette hatt til umiddelbar følge at vi var blitt dradd inn i krigen. Våre kyster var da uten tvil blitt gjort til basis for krigerske operasjoner, og vårt folk hadde fått føle krigens elendighet og redsler.

Dette lyder som et omen for neste korsvei, men varslet ble ikke fulgt.

Under den første verdenskrig hadde vi en nasjonal regjering, som gikk inn for å verge vår nøytralitet. Det ble mobilisert straks da krigen brøt ut, og miner lagt ut på forskjellige steder langs kysten. Øvelsестiden i hær og flåte ble øket, og til forsvarsminister ble ~~skrakskrak~~ ~~krakskrak~~ satt en av landets fremste fagmenn.

Dette kostet penger, men det var en billig trygdepremie for vårt lands sjølvstende. Arbeiderpartiet raste ^{dengang} over Holtfodt og alt ~~hax~~ det han gjorde, men han kunne ta det med ro. Seinere har både det engelske admiralitet, den tyske generalstab og den franske marineminister erklært at når de respekterte vår nøytralitet i den grad de gjorde under den første verdenskrig, var det fordi de viste at her ^{dengang} var vilje til å forsvare den til det yterste. ^y

De røynsler som var vunne under denne første verdenskrig, ville en regjering som hadde tenkt på landets frelse, nå gjort seg nyttig og bygget videre på, endret og skjerpet etter de nye militære tilhøve. Men nå, i 1936-40, skulle ridderne av det brukne gevær syne engelskmenn, russere og tyskere hvorledes de kunne greie brasene.

De holdt fram med en mann til forsvarsminister som noen år før på partiets vegne hadde erklært i Stortinget: "Vi mener for godt å forlate det militære forsvar", og da ~~han~~ ^{denne mann} til slutt ble skiftet ut, ^{juletider 1939,} ble i hans sted satt inn et militært null. Den mann som vel burde ha vært selvskreven, om enn det nå var alt for seint, ville de ikke vite av, - de skulle ikke ha noe Holtfodtsk styre.

~~Så måtte vi da vår skjebne 9de april 1940 med noe slikt som 2 000 mann landtropper under våpen i hele det sydlige Norge, - med forsoente og vanskjøttede kystfestninger, der det bare var mellom 1/4 og 1/3 av full mobiliseringsstyrke, - med slett øvebefal som for en del ikke hadde gjort tjeneste siden siste verdenskrig, - med sjøminene liggende på land i opplag på land!~~

~~Først da tyskerne satte i landet gikk ut en slags mobiliseringsstyrke~~

~~sering, men den gjaldt bare en del av styrkene, og den skulle foregå i
all stillhet og med forutsatt fremmøte den 1ste april!~~

~~XXXX~~

XXIII

Under okkupasjonen og nå etterpå har pampene hatt det travelt med å ta kelegge eget landssvik og ved løgnpropaganda ~~å~~ søkt å kaste skylden over på andre, på de militære sjefene og på NS.
^{historikeren} Endog Halvdan Koht, han som ^{trolig skulle være den mest trovendige av hele} var så pass norsk at de måtte sjalte ham ut av lyderegjeringen i London, har vært frampå, omenn i blyg målestokk. I en bok "Norge neutralt och överfallet", trykt i Stockholm 1942, forteller han at ved juletider 1939 "blevo kustforten fullt bemannade", og om den militære stilling 1 april 1940 sier han: "Jag vill påpeka, att Norge vid detta tillfälle alls icke låg fullständigt öppet för anfall. De ~~militära~~ militära förberedelserna för landets försvar voro givetvis icke fulländade, men de styrkor, som ansågos behövlige för att trygga neutraliteten, voro utkommenderade längs hela kusten."

^{historiskrivning} Overfor denne ~~usanning~~, som under okkupasjonen ble slukt rått av medløperne, og som mange stakkarer ^{vistnok} ennå tror på, kunne det vel for en del være nok å vise til hva general Ruge mener ville ha vært et "virkelig nøytralitetsvern klar til aksjon", ~~sammenholdt med de 7 000 menn, som forresten ikke var disponert til stridsvakt hold langs kysten, men lå til oppøving på ~~ekserserplassene~~ ekserserplassene, se punkt XX og seinere under dette punkt.~~ Men for å få et mer detaljert bilde skal vi på grunnlag av ~~håndskrevne~~ opplysninger i Undersøkelseskommissjonens innstilling se litt nærmere på, på forholdet.

*) Den engelske utgave av verket, Norway neutral and invaded, som skal være trykt i London 1941, har jeg ~~i forbindelse med andre publikasjoner fra London~~ ikke sett. Jeg har derfor her sitert etter den svenske utgaven.

[Faint, mostly illegible text from the original document]

Videre vet han å fortelle at ~~at~~ på møtet om natten til den 9de april
vedtok regjeringen "allmän mobilisering av armén i de deler av lan-
et, där den icke redan var mobiliserad."*)

[Faint, mostly illegible text from the original document]

Marinen.

Her må jeg først sette fram en rent personlig mening. Det har alltid vært meg en gåte at marinens vedkommende har strevet så meget for å få artilleriskip. Forholdet er jo det at flytende festninger makter vi ikke å sette opp i en slik utstrekning at det kan bli til noensomhelst nytte når det røyner på. Vi så det også 9de april. Våre to stakkars panserskip gikk til bunns i Ofoten etter den første torpedosalve fra tyskerne, - de to andre var ikke utrustet engang. Hadde våre militære autoriteter satt mere inn på å utvikle et virkelig kystforsvar, slik som tyskerne gjorde da de kom til, tror jeg det ville ha vunnet bedre gjenklang i folket enn dette strevet med å få noen paradeskip.

Men sett bort fra dette, så var marinen blitt vanskjøttet på en ren monsenk måte.

Av marinens 63 skip var de to tredjedeler blitt sjø satt i tida 1874-1918, og dette gamle materiell var dessuten ytterst slett vedlikeholdt.

Til dette kom så at selv dette skrøpelige materiellet var dødt, dersom en ikke sørget for kvalifisert personell til fartøyene. Og på dette manglet det meget. Marinens vedkommende hadde påvist år etter år den alvorlige tilstand^{sjøforsvaret} var i fordi det ble utskrevet for lite mannskap. Bare et fåtall fartøyer ble nemlig utrustet hvert år for å drive krigsøvelser, og da en ikke kunne kalle inn mer mannskap enn det som skulle brukes på de utrustede skip, ble bare en liten del av de sjøvernepliktige innkalt til tjeneste. Av dette fulgte så at i tilfelle mobilisering måtte en kalle inn opp til 22 årsklasser, det vil si delvis folk som ikke hadde hatt øvelse på over 20x20 tjuer år.

I 1914 var tjenestetiden tolv måneder, nå bare et halvt år, og til dette kom så at med innkalling av rekrutter to ganger om året, 1/4 og 1/10, fikk marinen en svakhetsperiode regelmessig hvert halvår, herunder også i den kritiske april måned. Kommanderende admiral hadde i mars og mai måned 1939 foreslått en annen ordning for å unngå dette, og at de enkelte kontin-

genter skulle økes og flere krigsskip utrustes. Men "resultatet av KA's forestillinger om utvidede øvelser ble ennå i 1939 lik null," skriver Undersøkelseskommissjonen.

Mangelen på befall var katastrofal. Så måtte de i siste lita gå i gang med å utdanne folk fra handelsmarinen. Men det er klart at offiserer med slik kort utdanning vesentlig bare kunne brukes til det ~~monsenske~~ vaktholdet, som ikke skulle ha noen krigsmessige oppgaver. Til eksempel på hvor skrikende mangelen på utdannet personell var har admiral Smith-Johannsen nevnt at da han i 1914 var kaptein på og sjef på torpedobåten "Kjell", var der foruten ham selv disse faste folk ombord: en sekondløytnant, en overmaskinist, en overminör, en underminör, to faste fyrbøter, to minekonstabler og en fast kanonskytter. Da "Kjell" ble utrustet under siste krig, var sjefen, en ~~sekondløytnant~~, den eneste faste offiser, resten var vernepliktige underoffiserer og utskrevne folk.

Så seint som i februar 1940 skriver kommanderende admiral til Forsvarsdepartet:

Nøytralitetsvernet har vist, hva ~~Rakkskva~~ for så vidt ikke kan komme overraskende, at marinens personellorganisasjon er så utilstrekkelig at den må betegnes som helt uforsvarlig. ^{av 1911}

Til råka på alt kom så at det ~~aldri galdt~~ aldri ble sendt ut noen ordre om almindelig mobilisering for marinen. De skrøpelige fartøypanserskip er vi hadde var 9de april, med unntak av to ~~panserskip~~ som lå i opplag, fordelt med sikte på det monsenske vaktholdet, og en samlet innsats der det trengtes i tilfelle krig kunne bare ha skjett etter forutgående konsentrering av fartøyene.

Kystfestningene.

I og med forsvarsordningen av 1933 var kystartilleriet blitt overført fra landforsvaret til sjøforsvaret. Øverste militære sjef således kommanderende admiral. Denne var en nyomvendt arbeiderpartimann, som regjeringen Nygaardsvold hadde satt inn i stillingen, og som vanlig ved slike politiske tilsetninger fulgte tillempinger etter programmet.

Til tross for at admiralstaben i en utgreiing 1937 hadde framholdt den motsatte mening, var kommanderende admiral kommet til den for sine partifeller i regjeringen gunstige oppfatning at en landgang av fiendtlige tropper i Norge var "høyst usannsynlig". Derfor unnlot han å foreslå full mobilisering av kyøtfestningene, og derfor var det vel også at den største del av de mannskaper som kommanderende general ~~hadde~~ i september 1939 hadde avsett til landverts dekning av festningene, ble hjemsendt etter 45 dages tjeneste. I april 1940 hadde kommandanten på Oscarsborg bare noe slikt som 30 mann på hver fjordside til dekningsmannskap. Ved Kristiansand, Bergen og Agdenes var der ingen slike ~~deknings~~mannskaper.

Liksom forsvaret i det hele var festningene blitt ~~rø~~ vanskjøttet og lå nedfor. De aller fleste batterier var uten luftskyts og uten dekning mot flyangrep. Der var mangel på lyskastere, avstandsmålere, lytteapparater o.s.v. Festningene hadde så godt som intet vern på landfronten, hverken i form av faste anlegg eller som nevnt ved dekningsmannskaper. Artilleriet var stort sett av gammel dato med liten kaliber, skuddvidde og hastighet.

Til tross for at bare noe slikt som mellom 1/4 og 1/3 av full mobilisering var innkalt, var mangelen på skikket befall meget stor. For de flestes vedkommende skjete avløsnings etter 3 og 3 1/2 måneders forløp. Følgen av dette ble at befall som ikke hadde gjort tjeneste siden forrige verdenskrig, var innkalt i april 1940.

Mannskapene ble avløst etter 3 måneders tjeneste. Siste avløsnings skjete i mars 1940.

Til alle fem festningene (Oscarsborg, Oslofjord, Kristiansand, Bergen og Agdenes) var i april 1940 kalt inn 308 offiserer og 2095 ~~mannige~~ korporaler og menige, tilsammen 2403, mot full mobilisering i alt 8444. Altså i tjeneste snaue 29% av den fulle ^{mobiliserings}styrken. Det er det som Koht kaller "fullt bemannet". Om ettermiddagen den 8de april søkte sjøforsvarets overkommando å bøte på ^{Tragedien} ~~denne miseren~~, men det var da for seint.

Det er her å ta med at en rekke batterier ikke engang var blitt satt opp, således:

- For Oscarsborg: Batteriet på Håøya, bl.a. haubitsbatteriet 28 cm, og et minebestrykningsbatteri på Kaholmen.
- " Oslofjord som i alt hadde ti batterier, ble til å begynne med bare satt to, i mars 1940 tre til. Den 8de april ble det gjort tiltak til å sette opp flere batterier, men for seint.
- " Kristiansand: Festningens 65 mm batteri. Batteriet på Gleodden, 15 cm, ble først satt opp 8de april med tilfeldig ~~som~~ ~~monteret~~ mannskap.
- " Bergen: Haubitsbatteriet på Sandvikfjell, samt 57 mm og 65 mm batterier og torpedobatteriet på Kvarven.
- " Agdenes: Batteriet på Hambora og 65 mm batteriene på Hysnes og Brettingen.

Dessuten var en del skyts, 30,5 og ~~12~~ 12 cm haubitsere og 15 cm forsøkanoner, i det hele ikke montert, men lå lagret oppe på Kongsberg.

Det ble aldri gitt noen ordre om full mobilisering av kystfestningene. Den ordren som gikk ut natten til 9de april om mobilisering, gjaldt bare en del styrker av hæren.

Minestellet.

Etter Haag-konvensjonen skal en nøytral makt som vil legge ut selvverkende støtminer utenfor sine kyster, på forhånd sende ut en melding til de andre stater ad diplomatisk vei om de områder der slike miner vil bli forankret. Av dette følger at så lenge landet ikke er i krig, må vedtak om utlegging av miner gjøres av Kongen i statsråd. Men når krigstilstand er inntrådt, ligger det til kommanderende admiral å treffe avgjørelse om det.

Under forrige verdenskrig var miner lagt ut på forskjellige steder langs kysten. Anderledes under siste krig. Så lenge ~~konge og regjering~~ ^{OK} hadde noe med det, ble intet foretatt, ^{med en unntak} ~~for~~ Churchills i åpenlyst nøytralitetsbrudd la ut minefelter på tre steder langs vår vestkyst.

Dessuten er å ta med ^{her} at ~~det~~ ikke var sørget for tilstrekkelig opplag av miner. Så seint som i budsjettforslaget for 1939-40 hadde minedirektøren sagt fra om at der ikke forelå noen mineplaner eller noen foresigner om det mobiliseringsopplag som ^{det} var ønskelig å ha. Men slik var den defaultistiske innstilling dengang på høyeste hold at sjefen for admiral

ralstaben til dette bare kunne si at han fant det håpløst å oppnå løyving til det opplag en måtte ha i tilfelle mobilisering, - så håpløst at det var spilt umake å ta opp noe forslag om det. Resultatet var da at i april 1940 var opplaget bare omlag 1/4 av det en burde hatt.

Først da tyske krigsskip hadde trengt forbi fjordmunningen i Oslo=fjorden, krigstilstand var inntrådt, og ~~konge~~ og regjering^{=en} ikke lenger hadde noe med å holde tilbake mineutleggingen, kom kl 0,15 den 9de april ordre fra ~~kommandør~~ ^{admiralstaben} om at nå kunne de gå i gang med det. Det må være en ordre gitt i vonløysa, for det ville ta minst tolv timer å få brakt minene fra magasinet ut på feltet.

I Snet sjøforsvarsdistrikt (Bergen), ~~kommandør~~ der den britiske mineutlegging 8de april hadde funnet sted, hadde admiralen, Tank-Nielsen, tatt varsel av dette, sett i sammenheng med en stadig flyrekog=nosering i hans distrikt. Han ga derfor ordre kl. 8 til mineutleggerdivi=sjonen om å få miner brakt ombord. Kl 1 den 9de april fikk admiralen melding fra vaktbåten i Korsfjorden om at fremmede krigsskip forserte seg in inn. Han tok så straks en samtale med kommanderende admiral i Oslo, men denne kunne da bare oppgitt gi ordre om å "make the best out of it". Han ga ^{sa} selv ordre om å legge miner ut. Men det var for seint.

Hæren.

der
Høsten 1939 varⁱ det vesentligste bare to årsklasser som hadde fått full rekruttskole. De øvrige årsklasser hadde hatt øvelser på 72, 50 og ned til 48 dager. Til tross for den spente internasjonale situasjon var heller ikke i 1939 løyvd midler til repetisjons øvelser. Der var derfor ikke en eneste avdeling i hæren som etter militær oppfatning var skikket til å gå i krig.

Om mulig enda verre mangel var det at befalet ikke hadde fått den nødvendige trening. Ingen av de militære sjefer hadde i tida fra ~~da~~ gjennomføringen av den nye hærordning og til september 1939 hatt høve til å se en krigsoppsatt avdeling eller den avdeling han skulle føre i

Da det helt siden 1922 ikke hadde vært regimentssamlinger, var ~~øve~~ øvelsesplassene bare instillet på å ta imot en årsklasse. Sengetallet var redusert, teltgolvene delvis helt oppråtnet. Mangelen på telter, utstyr, materiell og ~~ammunisjon~~ våpen var etterhånden blitt mer og mer skrikende. Høsten 1939 manglet materiell og ^mammunisjon til en sum av 152 millioner kroner. Da krigen kom til oss, hadde vi ^mammunisjon til bare tre slagdager for hele hæren under ett.

Disse manglene skyldtes ikke de militære sjefer. Disse hadde årvisst og ~~ikkekadig~~ stadig mere inntrengende krevd høyere løyvinger til øvelser, til våpen og materiell. I en utredning 1937 om Norges militære stilling hadde kommanderende general sagt like ut at vår hær uten sammenlikning var den slettest ^{øvede og} ~~øvede og~~ slettest utstyrte hær i Europa, og at det ville ta år - selv med de løyvinger han foreslo - å få bragt vårt nøytralitetsvern i den orden situasjonen krevde, - det kunne fort bli for seint. Og hærvarslar, og gjentar i 1938, at en måtte rekne med en plutselig og voldsom åpning av krigsoperasjonene.

Kravene fra de militære autoriteter ble ikke hørt. De løyvinger som ble gitt i regjeringen Nygaardsvolds første år, var endog ikke tilstrekkelig til å dekke minimumskravene i forsvarsordningen av 1933 som forutsatte fredelige tider. Og da noe endelig engang ble gjort, var det uheilt og kom for seint.

Og ikke bare det. Men denne stadige neglisjeringen av de militære kravene, og den hån og forakt som i agitasjonen ble øst ut over de militære, måtte også få sine sidevirkninger. Eller som Undersøkelseskommissjonen skriver:

De stadige avslag som møtte de militære krav ut gjennom 30-årene, måtte øve en forstemmende innflytelse på forsvarets representanter. Kravene ble ikke alene for største delen avslått, men til dels også neglisjert i den grad at de ikke fantes å være verdt omtale *). - - - I agitasjonen ble de militære betegnet som skrikhalser. Etter hvert som de militære sjefer fikk sine krav nedsablet, måtte de lære seg til å redusere dem til det som det kunne være håp om å oppnå, selv om det avvek sterkt fra det som måtte ansees ønskelig for ikke å si nødvendig.

*) Eksempel: Av 34 punkter som KG hadde nevnt i sitt budsjettforslag for 1939-40, tok departementet opp 4, 16 var nevnt, men enten ikke tatt opp eller bare i bagatellmessig utstrekning, mens 14 punkter ikke eh gang var nevnt i proposisjonen.

Tidligere er nevnt at hverken kystfestningene eller marinen noensinde ble krigsmobilisert, og at så lenge regjeringen rådde for det, ble ingen ordre gitt om å legge miner ut.

Etter Grunnloven har Kongen høyeste befaling over rikets land- og sjømakt, og det tilligger Kongen å sammenkalle tropper. Det ligger i dette at vedtak om mobilisering må skje av Kongen i statsråd, og at samtlige regjeringsmedlemmer, de og ingen andre, er de ansvarlige.

For hæren ble gjort et slags vedtak om mobilisering, men ikke av Kongen, og det ble gjort så seint at ordren om denne mobilisering først ble sendt ut den ^{9de} ~~12de~~ april flere timer etter at ytre Oslofjord var forsert av tyske krigsskip og det norske panserskip "Eidsvoll" var sprengt i filler oppe i Ofotfjorden utenfor Narvik. Til dette kommer så at ordren gjaldt bare ~~24x000~~ omlag 24 000 mann*), eller noe slikt som 1/4 av full mobilisering, og fremmøtet ^{for} ~~av~~ disse innkalte tropper var satt til ~~12de~~ 11 april, da store deler av vårt land alt var hærtatt og alle kystfestninger og viktige flyplasser alt var erobret!

Det er det som Koht kaller "allmän mobilisering av armén i de deler av landet, där den icke redan var mobiliserad."

XXIV

Om den vanvyrðnad, for å bruke et mildt uttrykk, som pampene synte vårt forsvar, og den irritasjon de følte overfor de militære kravene, vitner disse sneidordene fra statsminister Nygaardsvoll i Stortinget den 15de februar 1938:

Når den tid nærmer seg at Stortinget trer sammen, blir det likesom mer liv i det som kaller seg Norges forsvar. Da holder generaler og høy-

*)

At disse 24 000 mann i innkallingene ble øket med 14 000 skyltes generalstabssjefen, oberst Hatledal, som på eget ansvar ga ordre til å kalle inn flere avdelinger enn ordren fra regjeringen gikk ut på.- Å føye til er også, men det er en sak for seg, at offiserer og mannskap på mange steder møtte fram som til full mobilisering. Vi kjenner jo også noen hver til at mange av disse frivillige ble sendt hjem igjen da der manglet utstyr til dem.

re embetsmenn alle sammen store foredrag om hva der nå absolutt bør gjøres. Det var slik ifjor - - -. Militaragitasjonen tok fatt også i år ~~år~~ år utover mot den tid da Stortinget skulle begynne sin gjerning, og nå har de det så forferdelig travelt. Nå ja, det kan være ganske enkelt og begagelig å ha bare en streng på fela si. Og den streng heter da mer militærbevilgninger, mer øvelser, mer fellesøvelser, mer bevilgninger til andre formål ~~xxx~~ o.s.v.)

Men regjeringen med Nygaardsvold i spissen hadde det så visst ikke forferdelig travelt når det gjaldt landets frelse. Om dette sier Undersøkelseskommissjonen:

Det synes uforståelig at hverken den kritiske situasjon i januar 1940 (~~den britiske utenriksminister i en note til den norske utenriksminister i januar 1940~~) "Altmark"-affæren i februar, kravet om gjennomgang til Finnland i begynnelsen av mars eller det mer og mer truende språk fra Englands og Frankrikes side om Tysklands bruk av norske farvann, skaket regjeringen opp slik at den tok landets militære stilling opp til alvorlig overveielse.

Det brennende spørsmål hva vi skulle gjøre dersom vårt land ble utsatt for militært angrep, var ikke engang blitt drøftet i regjeringen, før krigen kom!

Det siste varsel regjeringen fikk om det som var i emning, var av den tyske minister i Oslo, dr Curt ~~Bräuer~~ Bräuer. Han innbød medlemmer av regjeringen og andre fremstående gjester til legasjonen om kvelden den 5te april 1940 for å se en ny tysk film. Denne var en skildring av den tyske erobringen av Polen med gruvekkende bilder av bombardemanget av Varsjava og sluttet med disse ordene: "For dette kan de takke sine engelske og franske venner!"

Utenriksminister Koht, som har fortalt dette, føyer til i den svenske publikasjonen: "Syftet med ~~førelsen~~ føreställningen var otvivelaktigt att visa norrmännenn vad som skulle ske, om man gjorde motstånd mot Tyskland." Men heller ikke dette fikk regjeringen til å ta seg sammen. Om enn det nå var alt for seint til å rette på den årelange vanrøkten av vårt forsvarstell, så kunne den i det ~~minst~~ minste ha lagt minene ut og gitt ordre til almindelig og full mobilisering.

2) J. St. Tid. 1938, s. 239-40

Den britiske utenriksminister truet i en note av 6-1-1940 med at Storbritannia ville finne det nødvendig å utvide sine sjøoperasjoner til vårt sjøområde, en åpen trussel mot vår nøytralitet. Samme dag som den norske regjering tok mot den noten, fikk den også en ikke mindre truende note fra Sovjet Samveldet med klage over den hemningsløse pressekampanje som skulle være ført mot Samveldet, - det var i Finnlandskrigens dager.

Så sto vi der den 8de april¹⁹⁴⁰ med noe slikt som 7 000 mann nylig innkalte og elendig utstyrte tropper, som ikke var disponert til stridsvakt=
hold på kysten, men lå til oppøving rundt om på ekserserplasser,- med
forsømte og vanskjøttede kystfestninger, der det bare var ~~et~~ mellom 1/4
og 1/3 av full mobiliseringsstyrke,- med slett øvet befal som for en del
ikke hadde gjort tjeneste siden forrige verdenskrig,- med sjöminene liggende
de i opplag på land!

Først ~~omkring kl 13, 15~~ ^{på morgenen} om morgenen den 9de april ga regjeringen ordre
om den mobilisering som er nevnt med forutsatt fremmøte den 11te april,-
tredje krigsdag. I mellomtiden skulle tyskerne^{uhindret} få adgang til å sende stadig nye forsterkninger inn i landet av personell og materiell og sette seg
så fast at det var ugjörlig å få dem ut igjen.

Den motstand som tyskerne møtte i de to dagene da regjeringen slapp
dem inn i landet, før noen regulær militær motstand kunne ta til, den motstand
var for en stor del frivillig. Det var ungdom som ville verge landet
og som på egen hånd samlet seg med de våpen de kunne få tak i.

En skulle tro at det var en samling tullinger, eller det som verre
var, som var satt i det norske riksstyre. Major O.H. Langeland har sagt
det på denne måten:

Det vil oppstå en pussig situasjon hvis en lærer en gang om mange år
gir sin 1. gymnasielasse følgende stiloppgave: "Hva skulle den norske
regjeringen ha gjort i 1940 om den hadde vært betalt av Hitler for å bringe
Norge i hans vold?" Den mest intelligente gutten i klassen vil da skrive:
"Regjeringen skulle ha gjort akkurat det Nygaardsvold og Koht gjorde.
Den hadde dog neppe tort gå så langt i retning av å legge landet åpent,
for det kunne ha vakt mistanke om forræderi."

XXV

Det er en ren ynke å se hvorledes regjeringens medlemmer nå etterpå
søker å vri seg fra ansvaret, og hvor liten greie de i grunnen hadde på
det som de var satt til å stille med.

Når det gjelder vedtaket om mobilisering, råder der den største forvirring i de forklaringer statsrådene har gitt overfor Undersøkelleskommisjonen. Med hensyn til de styrker som skulle kalles inn varierer for-

klaringene fra divisjoner til bataljoner. Hva utstrekningen angår meher
 noen at innkallingen skulle gjelde hele landet, ~~men~~ ^{om} de fleste avgrenser
 den til Østfold eller Oslo=distriktet. Om det/ tidspunkt da vedtaket ble
 tatt i regjeringen om mobilisering råder den største ugreie, ^{omann} ~~men~~ de fleste
 holder på dagene 4de - 5te april. ^{Sannkårsvitnet Torje} Statsråd Wold er den freidigste, når han
 forteller at slikt vedtak ble gjort åtte til fjorten dager før 9de april,
 men glemmer å opplyse om hvorfor han, justisminister skulle være, da ikke
 sørget for at vedtaket ble fremmet i statsråd hos Kongen.

Karene har intet skriftlig å vise for seg. Det eller de påstatte
 vedtak har ikke vært fore ^{noe} i statsråd, ikke er der protokolert noe om det
 på annen måte, og regjeringens medlemmer har ikke kunnet ^{legge} fram noen notater
 fra den tid til støtte for sine forvirrede og innbyrdes motstridende utsagn.

Heller ikke om det virkelige vedtak, det som ble gjort om morgenen
 9de april i regjeringsmøte på Victoria Terrasse, der kongen ikke var til
 stede, foreligger noen notater. Men dette vedtak kan kontrolleres ved den
 ordren som da gikk ut til de militære styremakter.

I tida fra og med 5te april og utover hadde sjefen for generalsta=
 ben, oberst Hatledal, dagstøtt søkt forsvarsministeren, statsråd Ljungberg
 og holdt fram overfor denne hvor truende situasjonen var, hvor små styrker
 ne var i Sør-Norge, og hvor lang tid det ville ta å mobilisere. Den siste
 dag, 8de april, var han hos forsvarsministeren ved tolv tida, men regje=
 ringen hadde ennå ikke vedtatt noe om mobilisering. Så søkte han forsvars=
 ministeren etter et stortingsmøte om kvelden samme dag og rent tryglet om
 avgjerd i spørsmålet om mobilisering. Han fikk til svar at ordre skulle
 komme neste dag, den 9de april. Denne forklaring er støttet av andre ting,
 og statsråd Ljungberg har ~~da~~ heller ikke tort motsi den på noe punkt. Un=
 dersøkelseskommissjonen har da også godtatt ~~denne~~ oberst Hatledals forkla=
 ring, og gir ham honnør med disse ord:

Det er tidligere omtalt at generalstabssjefen, oberst Hatledal, nat=
 ten til 9. april på eget ansvar ga ordre til å innkalle flere avdelinger
 enn bestemt i den mobiliseringsbeslutning som ble meddelt ham av statsråd
 Ljungberg. I seg selv er det naturligvis en betenkelig sak å handle i strid
 med direktiver fra overordnet myndighet. Kommissjonen finner til tross her=
 for å måtte uttale sin anerkjennelse overfor oberst Hatledal for hans til=
 tak.

Den tillit en kan feste til utsagn fra medlemmer av regjeringen Nygaardsvold har ellers fått en grunnskudd ved et seinere høve. I november 1947 forklarte Nygaardsvold, Koht og Ljungberg i en rettssak under eds ansvar at de aldri hadde sett kapitulasjonsavtalen av 10 juni 1940. Dette vakte den gang undring, men det måtte vel være så, for en måtte gå ut fra at enhver nordmann som hadde sett dette mest vanærede dokument i Norges nyere historie, ville huske det så lenge han levde. Forsvareren i saken vendte seg derfor til Utenriksdepartementet om grunnen til at dokumentet ikke var sendt til London. Han fikk det forbløffende svaret at dokumentet var sendt med kurer fra Stockholm til London i juli 1940, og at det var påtegnet sett av Nygaardsvold, Koht og Ljungberg!

XXV

Det er sagt at det spontane nei til det tyske memorandum 9 april 1940 sprang først og fremst ut fra et sunt nasjonalt instinkt hos utenriksministeren og de andre medlemmer av regjeringen. Det er mulig det, - ja vi har i grunnen aldri tvilt på at nordmenn av vår stamme, om de agerte aldri så meget marxistiske brøler, om de skrek aldri så høyt at fedrelandet var ikke en sur sild verd, på bunnen av sitt kjensleliv har gått omkring med fortrenkte nasjonale instinkter. Skade bare at de var så fortrenkte at de først brøt seg fram til overflaten da det var for seint.

Men der er noe å føye til her, ~~noe en i denne sammenheng og når vi kommer til de seinere hendinger ikke må glemme.~~ Før er nevnt at det ikke minst var ut fra partimessig redsel når arbeiderpartiet i 1936-39 foretok en slags famlende og vikende, ~~nykantsking~~ men såre utilstrekkelig nyorientering i forsvarsspørsmålet. Den må blind være som ikke ser og forstår at den samme redsel, og vi kan her også føye til frykten for sitt eget usle materialistiske tilvære, var brakt til kokepunktet i tida 9 april til 10 juni. Selv om ikke tidligere fortrenkte nasjonale instinkter nå hadde gjort seg gjeldende, måtte derfor reaksjonen på Hitlers kupp ha blitt den samme. De, marxistene, sto på en måte i samme stilling som våre hjemlige jøder. Der var skapt en situasjon der fosterbrørne Nygaardsvold og Hambro

kunne gå opp i en høyere ening. Så dette med de sunne nasjonale instinkter skal vi ikke ta for høytidelig.

Det var under forspillet i de tunge og usæle år, den gang vårt fedreland ble lagt helt åpent for fiendtlig invasjon, at disse instinkter skulle ha gjort seg gjeldende. Det er ut fra dette tidsrom med skriften på veggen og reaksjonene den gang at vi best kan måle de nasjonale instinkter i ugrumset tilstand. Men sett på denne bakgrunn kommer ridderne av det brukne gevær sørgelig til kort.

Ennå en gang kan vi spørre: Var denne defaitistiske politikk som disse elendige drev i grunnen bare dumhet, eller var den noe verre? Koht har selv seinere en gang skrevet*), riktig nok for å komme noen offiserer til livs, at det til sine tider kan være vanskelig å trekke grensen mellom foræderi og defaitisme. Men når denne defaitisme blir drevet med det uttalte formål å legge vårt land helt åpent, og det endog blir talt om opprør i tilfelle mobilisering, hva så? Var ikke grensen da overskredet?

Jo så menn var den det. Det nytter ikke her å komme trekkende med at de hadde det store flertall til delvis medskyldige. Det var ridderne av det brukne gevær som med sin hatske og fedrelandsløse oppøsning hadde voldt dette, og der står skrevet: Ve dem som forargelsen kommer fra.

Men dette at de hadde saueflokkene bak seg, sammen med hatet til okkupasjonsmakten, har karene forstått å gjøre seg nyttig da de atter kom til hektene.

Dr. Buchman, stifteren av oxfordrørsla, skal ha formet denne teisen: Make your sins your assets,- gjør dine synder til dine aktiver. Etter denne læren, som kunne være en Machiavelli værdig, har de som førte den største skjensel over vårt land, forstått å innrette seg. Til den grad at nå er det lakeierne av det brukne gevær og deres medløpere som fram for noen andre pryder seg med fjærene "patrioter" og

*) Norge neutralt och Överfallet, Stockholm 1942.

"gode nordmenn", Minnesmerker er reist over nederlagets menn, ære-
løn² blitt stormesteren til del og hele kamariijaen kanonisert. Det-
te har de kunnet få til fordi de hadde det store saueflertall til
medskyldige, det flertall som for å tale med Ibsen har makten dess-
verre, men ikke retten.

I alt dette leter en omsonst etter en smule sunn fornuft. Men
det er vel, ^{Da} som Goethe sier, at herket frykter ingen ting mere enn
fornuften. Frykter den således at det nå i grunnen bare er noen sto-
re angstbitere, som for å tåkelegge egne misgjerninger har rottet
seg sammen og kastet skylden over på andre.

Der er over del hele både tragedie og komedie, stoff for både
en Ibsen og en kommende Holberg,- for en mann som atter kunne hamre
inn i hele populasen: For mengden og for dumheten ~~skulle dere frykte~~

XXVI

Da Napoleon III hadde ført sitt land i ulykke og sto overfor nederla-
get, søkte han døden i kuleregnet utenfor Sedan. Men ingen kule hadde bud
til ham. Hva galt denne Napoleon petit enn hadde gjort mot sitt folk, prøv-
de han å sone det med sitt liv da kveldskyggene falt over hans virke.

Anderledes med våre. Der hadde disse i nær en menneskealder sådd den
onde drakesæd i folket og til overmål forkynt at de ville ikke vi skulle
forsvare oss med våpen i hånd mot fremmed krigsmakt. Den krig som her til
lands skulle føres, skullec være mot egne landsmenn. Da så gudsdommen var
falt, og de i strid med sin lære måtte velge militær motstand, skulle en
med rettferd ha ventet at de selv hadde tatt sitt brukne gevær i hånd og
stillet seg i spissen for den ungdom som måtte ut og dø som annet slakte-
fe. De kunne visstnok også trøstig ha gjort det, for ingen ærlig kule vil
le vel ha sulka seg til med bud til noen av dem.

Men ~~det~~ de gjorde ikke det. De nøyde seg med å kommandere ut så pas-
styrker at det så vidt var tilstrekkelig til å berge rømlingenes egne u-
liv. Der var nok mange i de dager som ville ha forstått det om de utkom-
manderte hadde tvunget Nygaardsvold, Monsen, Koht og hele hurven ~~til~~ med

bajonetten i ryggen til å stille seg foreest i kuleregnet.

Dette gir bare en svak gjenklang av de kjensler som fylte våre sinn, vi som med sorg og harme hadde måttet se på utviklingen i slagskyggen av det brukne gevær.

Torgny Segerstedt, den svenske professor og redaktør, sa i slutten av 1920-årene disse ord:

All forsvarsnihilisme til tross blir det ikke mulig å få Sveriges ungdom til å gå inn på den tanke at den ikke skal forsvare seg. Selv om det skulle briste, vil den foretrekke å gå til grunne og se sitt land ødelagt og sitt folk utryddet fremfor å bøye seg. Det kan godt være at det er tåpelig, men det er den dårskap, hvormed ungdommen alltid handler og uten hvilken et folk ikke kan bestå. *)

Dette er stolte ord, verdig sitt opphav og folket med de årorika minnen, et folk som også nå, i den heksegryta vi lever i, våger å stå på egne bein. Men ingen tale er vel her til lands av våre marxister blitt hånet mer enn den. Og så, når det kom til stykket ~~og guddommen truet~~, var det ~~gjestopp~~ ^{hos ungdommen} til denne "dårskap", som de hadde ~~gjort~~ ^{sitt beste for} å utrydde, at det flyktende koppel klynget seg!

Er der, alt tilsammenlagt, ~~no~~ i grunnen noe rart i at harmen og sinnet i de dagene vendte seg mot dem som i første rekke var skyld i ulykken og vanæren for vårt fedreland?

Mer å undres over burde det være at disse folk ikke er blitt stillet til reknskap for sine handlinger og sitt forræderi mot folket. Men slik har giften ett seg inn i folkelegemet, så korrumpert er mengden blitt, den mengden som Kierkegaard kaller "det onde i verden", at lakeiene av det brukne gevær nå er satt på pīdestall med palmer i hendene.

Der er noen ord, sagt av en gammel vismann, som det faller naturlig å slutte ~~dette avsnittet~~ med. I Konungs skuggsjá, Kongespillet, som er skrevet for omlag 700 år siden, sier faren til sønnen:

"Enno er det eit slag uår unemnt, som er mykje tyngre áleine enn alle dei andre som me no hev nemnt, og det er dersom det kjem uår i folket ~~og~~ sjólv som bur i landet, eller endá meir um det kjem uår i deira seder, mannvit eller framferd som skal styra landet."

*) Litterat etter Holtfods utgiving 6/11-29, hans politiske testament, ~~for dette blei kalt Trykjet sammen med St. medd. 23/1930, so bilag til St. medd. 23/1930.~~